

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Facultat d'Educació

Treball de final de grau

Mestra d'Educació Infantil - Mestra d'Educació Primària

QÜESTIONAR EL GÈNERE DES DE L'EDUCACIÓ

Claus per transformar el dia a dia a l'aula

Autora: Ariadna Cornella Ruiz

Tutor: Albert Batalla Flores

Curs acadèmic: 2019/20

Data d'entrega: 7 de juny de 2020

Treball guanyador del Premi Clara Campoamor al millor
TFG amb perspectiva de gènere de l'any 2019/20

-Niños-

Yo tengo aquí dentro una niña
que no pudo acabar de ser niña
porque no le pudieron dejar ser
ese niño que era.

Yo tengo una niña que, siéndolo,
no pudo serlo.
Yo tengo un niño que sin serlo, ya lo era.

Yo creo que tengo dos partes
y que les tuve a cachos
y que las voy teniendo enteras
yo creo que esa infancia mía
me la viví en dos veces,
una, la aparente, y otra, la secreta.

Bruno Cimiano

Agraïments

Vull donar les gràcies a totes les persones que d'alguna manera han aportat les seves experiències i el seu amor a aquest treball.

A la Marina, la Laia, la Neus i el Rubén, per acompanyar-me des del primer moment i ser un suport incondicional.

A la meva família, per deixar-me ser i pensar per mi mateixa, i per haver-me ensenyat a entendre i qüestionar constantment el món que m'envolta.

A l'Albert, per ser una part imprescindible d'aquest treball, per acompanyar-me des del començament, i per saber entendre'm gairebé millor que jo mateixa.

A Gneis, per estar sempre al meu costat i haver omplert de llum i sentit les meves idees. Gràcies per la teva il·lustració, el teu art i el teu temps.

A l'Alistair, la Conchi, l'Alba i la Laura, gràcies per confiar i compartir amb mi la vostra experiència i el vostre temps.

A l'Alma, gràcies per deixar-me formar part del teu camí, i per acompanyar-me i recolzar-me en el meu.

Per acabar, vull donar les gràcies al meu germà que, tot i ser el petit, m'ha ajudat a obrir els ulls i la ment, i m'ha ensenyat a qüestionar-me i posar en dubte tot allò establert per una societat poc comprensiva. Tu m'has ensenyat que només sent nosaltres mateixes podrem ser felices. Gràcies!

Índex

Resum	6
1. Introducció	8
2. Objectius.....	10
3. Llenguatge utilitzat en la redacció del treball.....	11
4. Marc teòric.....	11
4.1. Punt de partida	11
4.2. Una pinzellada breu	12
4.3. El gènere com a constructe social.....	13
4.4. Cossos equivocats o mirades equivocades: rehabilitar els nostres cossos	15
4.5. Què vol dir ser “normal”?	17
4.6. Qüestionar tot allò establert: la teoria queer	18
4.7. Menors trans: una realitat cada cop més visible	21
4.8. Violències cap a les persones amb identitats i expressions de gènere no normatives	23
4.9. Gènere i educació: educacions transformadores.....	24
4.10. Un pas més enllà.....	26
5. Per què fer una guia?	27
6. El procés de creació de la guia: quina metodologia s’ha utilitzat?	29
7. Presentació dels resultats	35
8. Discussió dels resultats	35
8.1. Experiències personals	35
8.2. El paper de les mestres.....	37
8.3. Com ha de ser una bona mestra?	39
8.4. La relació família-escola	40
8.5. La formació del professorat	41
8.6. El camí de la descoberta personal.....	43
9. El disseny de la guia	44
10. La guia.....	48
11. Conclusions	60
12. Limitacions i prospectiva	62

13. Referències.....	64
Annexos.....	67
Annex 1. Glossari	67
Annex 2. Presentació dels resultats	72

Resum

La societat actual ens imposa uns models de gènere molt estrictes i poc flexibles que determinen com som i com actuem, i que acaben generant opressions cap a totes aquelles persones que se surten de la norma. A l'escola, aquests rols i estereotips acostumen a reproduir-se, però les mestres tenim un gran paper a l'hora de qüestionar el gènere i replantejar-lo, de manera que tots els infants trobin en l'escola un lloc segur i amable on créixer i desenvolupar-se lliurement. En aquest treball, s'analitzen i es proposen, a través de la mirada de persones trans i expertes en gènere, diferents accions i actituds que cal tenir en compte per a transformar el dia a dia a l'aula dels infants, recollides en una guia clara i senzilla dirigida a tota la comunitat educativa.

Paraules clau

gènere, educació, transgènere, identitats de gènere no normatives, expressió de gènere, models normatius de gènere.

Resumen

La sociedad actual nos impone unos modelos de género muy estrictos y poco flexibles que determinan cómo somos y cómo actuamos, y que acaban generando opresiones hacia todas aquellas personas que se salen de la norma. En la escuela, estos roles y estereotipos suelen reproducirse, pero las maestras tenemos un gran papel para cuestionar el género y replantearlo, de manera que todos los niños y niñas encuentren en la escuela un lugar seguro y amable donde crecer y desarrollarse libremente. En este trabajo, se analizan y se proponen, a través de la mirada de personas trans y expertas en género, diferentes acciones y actitudes que hay que tener en cuenta para transformar el día a día en el aula de los niños y niñas, recogidas en una guía clara y sencilla dirigida a toda la comunidad educativa.

Palabras clave

género, educación, transgénero, identidades de género no normativas, expresión de género, modelos normativos de género.

Abstract

Today's society imposes us on some very strict and inflexible gender models that determine how we should be and how we should behave, and that ends up generating oppression towards all those people who stand out of the norm. At school, these roles and stereotypes are often reproduced, but teachers play a big role in questioning gender and rethinking it, so all children can find a safe and kind place in school where they can grow and develop freely. In this essay, we analyse and propose, through the eyes of trans people and gender experts, different actions and attitudes that must be taken in order to transform the children's daily life in the classroom, collected in a clear and simple guide aimed at the whole educational community.

Keywords

gender, education, transgender, non-normative gender identities, gender expression, normative gender models

1. Introducció

Molt abans de néixer, la societat comença a modelar-nos i a decidir per nosaltres sense tenir-nos en compte. La primera decisió que es pren en el nostre lloc és el gènere. Una pregunta molt habitual que s'acostuma a fer a les persones embarassades és "serà nen o nena?". Inconscientment, en el moment que imposem un dels dos gèneres, estem condicionant el nadó de per vida: estem adjudicant a l'infant un gènere, que socialment ve acompanyat de rols i estereotips dels quals sovint n'és molt difícil sortir i, que si se'n surt, acostuma a ser castigat o discriminat per una societat poc comprensiva. Tal com diu la mestra i psicòloga Rosa Guitart Aced, "ens trobem en una societat que no reconeix la diversitat d'identitats de sexe ni de gènere o que penalitza i discrimina les diferències no normalitzades" (Guitard, 2017, p. 34). Assumim que una persona de sexe femení ha de ser per força del mateix gènere, o a l'inrevés. Moltes vegades desconeixem el gran ventall de realitats que hi ha fora de la normativitat, fora del sistema binari de gènere. Des d'aquest moment de la seva vida, l'infant passarà per diferents etapes en les quals rebrà una forta influència de la societat, que determinarà la seva manera de ser i actuar, tenint en compte que som, principalment, éssers socials.

Vivim en societat i en societat aprenem, en societat ens eduquen i en societat eduquem. Ens formem i ens conformem en societat, en els espais socials on vivim, on ens relacionem amb els altres; on som més o menys lliures per replantejar o trencar el que ens conforma i construir pensaments i actes en la mesura que tinguem consciència i eines per identificar tot allò que ens controla i ens obliga a ser o no ser de les maneres establertes. (Guitart, 2017, p. 33)

Per això, és impossible no relacionar la nostra manera de ser amb la nostra socialització. Un dels espais on l'infant patirà un procés de socialització més profund és a l'escola, i és aquí on les mestres juguem un paper clau. Cada dia lluitem per avançar cap a una societat més justa, oberta i respectuosa. Perquè això sigui possible, cal desconstruir-se constantment. Actualment se sent molt a parlar sobre el gènere, el sexe, la identitat, l'expressió de gènere... Molts conceptes nous que fins fa pocs anys ni tan sols ens plantejàvem, ara irrompen en el nostre dia a dia de manera sobtada i sense previ avís. Quina és la realitat, però? Realment coneixem aquests conceptes? Per a poder

transformar la societat es necessiten canvis revolucionaris. I quin millor espai per començar a oferir un món més just i obert que a l'escola, on els infants, des de ben petits i amb la maleta buida de prejudicis, comencen el seu procés de socialització. Per això, com a mestres, hem de replantejar-nos què fem i com actuem en el nostre dia a dia a l'aula. Cal qüestionar-nos constantment quin paper donem al gènere, com afrontem els rols i estereotips que vénen de la mà amb aquest concepte i els prejudicis que, inconscientment, ens acompanyen. Cal qüestionar quina importància donem al cos, a la identitat, a les emocions i a nosaltres mateixes, normalment en un segon pla, ja que les matemàtiques, les llengües o les ciències prenen tot el protagonisme.

Davant el repte de ser mestra, em plantejo com hauria de ser l'escola i el seu equip docent per tal de crear espais segurs i lliures en els quals tots els infants tinguin cabuda, per tal de fer cada vegada més fàcil el camí a aquells o aquelles que surten de la normativitat establerta. Tal com diu Sánchez Sáinz, "tenim la responsabilitat de fer de les nostres aules llocs més amables i dels nostres centres educatius llocs on la diferència no sigui penalitzada i on puguem qüestionar la normalitat i les invisibilitzacions" (Sánchez, 2019, p. 97). Tot i això, durant tots els anys d'universitat, formant-nos per a ser mestres, no hem rebut cap formació al respecte. Sumat a això, cal afegir que vam ser educades en societat i que molt probablement no ens hem plantejat mai que des d'abans de néixer hem estat influenciades pel sistema binari de gènere establert en la nostra societat. En el meu cas, no va ser fins que dues persones molt properes a mi van obrir-me els ulls que vaig replantejar-me tot el que jo havia considerat "normal" fins aleshores. En aquest procés vaig tenir la sort de sentir-me acollida i envoltada per gent meravellosa que em va permetre entendre, reflexionar i qüestionar-me tot allò imposat o establert per la societat. Haver acompanyat aquestes dues persones en el seu procés de creixement i desafiament de la normativitat m'ha despertat la curiositat i les ganes d'aprendre i descobrir més, per tal de poder fer de l'escola un lloc més acollidor per a tothom.

Aquest treball pretén fer una aportació modesta sobre com les mestres tenim la clau per canviar, pas a pas, un sistema i una societat que ens oprimeix i no ens permet ser lliurement des del primer moment de la nostra existència, i que ens obliga a cenyir-nos a uns models de gènere molt estrictes i poc flexibles. Tot i que som conscients que a

l'educació totes les lluites han de ser-hi representades, ja que no ens podem imaginar una sense les altres, en aquest treball ens centrarem en el gènere, no per deixar de banda les altres lluites sinó per poder fer un treball més exhaustiu sobre aquest tema. Així doncs, en la línia d'altres treballs, es pretén crear una guia simple amb claus bàsiques sobre com qüestionar diàriament les nostres accions i maneres de fer relacionades amb el gènere, de manera que puguem canviar i replantejar tot allò que creiem necessari per assegurar-nos que les nostres aules són espais segurs i amables per a tots els infants.

2. Objectius

A continuació s'exposen els objectius que ens vam plantejar per orientar-nos en la recerca i redacció del treball. Aquests objectius fan referència al que pretenem aconseguir en acabar la realització d'aquest treball, el resultat d'una recerca exhaustiva que permeti obrir la porta a la reflexió als docents que treballen dia a dia a les escoles.

Objectiu general (O.G.)

O.G. Dissenyar una guia per a docents sobre els aspectes bàsics que cal tenir en compte en el dia a dia a l'aula per tal de crear espais més segurs i lliures per a tots els infants i aspectes que cal evitar per no reproduir els rols i estereotips de gènere.

Objectius específics (O.E.)

O.E.1. Determinar com l'escola i la societat influeixen en la perpetuació de rols i estereotips de gènere i les problemàtiques que això comporta.

O.E.2. Qüestionar quin ha de ser el paper de l'educació envers el gènere i la diversitat sexual.

O.E.3. Descriure quines pràctiques perjudiquen o afavoreixen una educació que permeti trobar als infants un espai segur on créixer i expressar-se lliurement.

O.E.4. Determinar la importància d'oferir als infants coneixements, eines i recursos per conèixer totes les realitats possibles, per tal que entenguin que el gènere no determina qui són ni com són i puguin créixer sent lliures i conscients.

3. Llenguatge utilitzat en la redacció del treball

Abans de començar la redacció d'aquest treball es va reflexionar molt sobre la manera de fer-ho. Tant el català com el castellà presenten moltes mancances si el que es vol fer servir és un llenguatge inclusiu. Ens hem trobat amb la dificultat, en molts moments, de no saber com utilitzar un llenguatge més formal i acadèmic i a la vegada no utilitzar expressions binàries o sexistes. Tal com diu Judith Butler, “aprender las reglas que rigen el discurso intelectual es inculcarse el lenguaje normalizado, y el precio de no conformarse a él es la pérdida misma de inteligibilidad” (Butler, 2001, p.19). Després de reflexionar sobre això, s'ha decidit utilitzar termes genèrics sempre que sigui possible, com ara professorat, alumnat... En la resta de casos, s'ha utilitzat el femení com a genèric, en referència a “personas”, és a dir, tots els conceptes redactats en femení fan referència tant a dones, homes o persones que s'identifiquin amb gèneres no binaris. D'aquesta manera, s'intenta evitar el binarisme de gènere que suposa estar constantment repetint el femení i el masculí d'una mateixa paraula, així com l'ús exclusiu del masculí.

4. Marc teòric

4.1. Punt de partida

Abans de començar, cal deixar clar en quin context i moment històric ha estat redactat aquest treball. Totes les idees aquí exposades probablement no tindrien sentit en un altre moment històric o en un altre país, o fins i tot en una altra comunitat autònoma, ja que parteixen d'una realitat concreta, d'una història que ha fet que actualment la situació sigui d'aquesta manera, aquí i ara.

Per això, exposem que aquest treball va ser redactat entre octubre de 2019 i juny de 2020, a Catalunya, concretament a la província de Barcelona. És important remarcar-ho perquè ens trobem en un moment en què la lluita trans i la lluita feminista estan alçant les seves veus, posant diferents aspectes sobre la taula. Cada vegada més es parla del

gènere com a constructe social i de totes les realitats trans i, tot i que sembla un tema que actualment està en boca de tothom, darrere d'aquesta nova visibilitat s'hi amaguen alguns aspectes negatius i altres de positius. Si més no, ens fa plantejar-nos certes preguntes. Està realment tan normalitzat com sembla? Quines violències segueixen patint les persones trans o amb identitats o expressions de gènere no normatives? Com ens afecten, com a societat, els estrictes models de gènere establerts?

Moltes d'aquestes preguntes, molt probablement, deixaran de tenir sentit d'aquí a uns anys, de la mateixa manera que fa uns anys tampoc ens les haguéssim plantejat mai. La situació que es viu actualment a Barcelona, en principi una de les ciutats més tolerants i lliures amb els col·lectius LGBTI+ d'Europa, és fruit d'una llarga història de lluita interseccional, de canvis, de nous paradigmes i noves perspectives, d'opressions i privilegis... Per això, totes les reflexions que hi trobareu, tant personals com extretes d'algunes autores (la majoria contemporànies) tenen relació amb el context en el qual ens trobem.

4.2. Una pinzellada breu

Durant la redacció d'aquest treball s'han utilitzat paraules específiques sobre gènere i diversitat sexual, així com molts conceptes que s'utilitzen freqüentment a la comunitat LGBT+. A l'apartat d'Annexos trobareu un glossari complet amb totes aquestes paraules específiques amb una definició detallada (*vegeu l'Annex 1*). Al glossari trobareu detallat el concepte de diversitat sexual, ja que conèixer la diferència entre els conceptes que engloba (sexe biològic, identitat de gènere, orientació sexual i expressió de gènere) és important per poder reflexionar sobre el sistema del gènere. Aquests quatre conceptes són independents i no tenen cap relació amb els altres. A més, es barregen entre sí, de manera que hi ha combinacions possibles infinites. Això fa que la diversitat sexual de la societat sigui molt àmplia. Cada persona té una sexualitat única i diferent de la resta del món, ja que cadascú viu la sexualitat a la seva manera.

Tots els conceptes que podreu trobar al glossari són termes que es poden anar modificant amb el pas del temps, i que canvien segons el moment històric o situació geogràfica. De la mateixa manera que aquestes definicions ara són vigents, caldrà anar-les revisant perquè en un futur molt probablement canviaran de significat o es crearan

conceptes nous. A part d'això, cal remarcar que els conceptes que deriven d'aquests quatre grans conceptes (com dona, bisexual, androgin...) són etiquetes, conceptes creats per la societat per tal de definir certes idees. Que existeixin aquestes idees no vol dir que tothom les utilitzi o s'hi senti representada, ni que cap persona se senti obligada a identificar-se amb aquestes etiquetes. Més endavant, parlarem de la necessitat que a vegades tenim com a societat per classificar-nos o posar etiquetes a tot, i dels punts positius i negatius de fer-ho i les diferents polèmiques que giren al voltant d'aquest debat.

4.3. El gènere com a constructe social

Actualment, la societat ens obliga constantment a identificar-nos amb un gènere. És tan habitual que ni tan sols ens plantejem per què ens identifiquem amb un gènere o altre, o d'on prové aquesta classificació. En el moment que ho qüestionem, se'ns planteja una pregunta: què és el gènere? Es tracta d'un concepte complex i difícil de definir. Una de les cites més conegudes de Simone de Beauvoir ens fa reflexionar sobre això: "No se nace mujer: se llega a serlo" (de Beauvoir, 1985, p.13). Amb aquesta reflexió, l'autora trenca amb la concepció biològica del gènere, i ens fa entendre que no naixem sent d'un gènere o altre, sinó que anem aprenent o adquirint aquesta identitat a mesura que creixem, influenciades per la societat que ens envolta.

Judith Butler, una de les teòriques més importants sobre estudis de gènere, reflexiona sobre el que ella anomena la "performativitat del gènere", referint-se a la nostra manera de parlar, actuar, els nostres gestos... que acaben definint un gènere. Per tant, el gènere és allò que fem, les nostres accions, expressions i comportaments, i no allò que som. Així doncs, entenem el gènere com un constructe social que s'imposa des del moment del naixement, com una categoria que no és fixa sinó que pot anar canviant amb el temps. (Butler, 2001)

En el moment en què ens adjudiquen un gènere, ens estan condicionant i ens estan obligant a ser d'una determinada manera. Ser home o ser dona ve acompanyat d'unes "característiques psicològiques, socials, culturals, econòmiques i polítiques" que s'han de complir. És una construcció social que acaba determinant com ser, actuar o pensar, quina personalitat, identitat, gustos i aficions tenir, com mostrar-nos o expressar-nos

socialment, quines funcions, capacitats, habilitats, responsabilitats i poders tenim, privilegis, barreres, relacions a establir... (Guitart, 2017, p. 40)

El gènere, tal com l'entendem avui en dia, té molts aspectes negatius i genera situacions de violència tant a dones, com a homes i persones de gènere no binari. Per tant, podríem dir que afecta d'alguna manera o altra a totes les persones, especialment quan hi intervenen altres eixos d'opressió. Pensar que la nostra identitat depèn exclusivament del nostre sexe o gènere és també molt limitant, ja que estem simplificant la complexitat humana. Som molt més que un gènere, i per construir la nostra identitat influeixen molts altres factors, ja siguin experiencials, culturals, de classe, raça...

Lo cierto es que la identidad de género es un concepto profundamente cotidiano en el que uno jamás se detiene a pensar a no ser que nos cause algún problema y de pronto se nos cae encima como una jarra de agua fría. Es tan cotidiano y rutinario que mucha gente ni siquiera sabe que es algo concreto, que tiene un nombre, que se llama identidad de género. (Missé, 2019, p. 44)

Miquel Missé és activista trans i autor de diferents llibres. Tal com ell expressa, moltes vegades actuem com si el fet de ser dona o home impliqués un comportament intern i natural. Normalment no ens plantejem que les nostres maneres d'actuar no tenen res a veure amb la nostra naturalesa i que no ens vénen donades de naixement, sinó que són uns patrons que es repeteixen i perpetuen constantment. Normalment són aquelles persones que surten de la norma establerta les que es qüestionen el perquè dels estrictes models de gènere. Es tracta d'un problema molt habitual, i molta gent no és conscient de fins a quin punt està influenciada pel gènere.

De la mateixa manera que construïm el gènere, també podem desconstruir-lo. El gènere no és natural i, per tant, no estem obligades a identificar-nos com a homes o dones ni a actuar sota els estrictes models de gènere establerts. Per a desconstruir el gènere, és necessari començar a qüestionar el sistema de gènere de la nostra societat des de diferents àmbits, com ara l'educatiu.

4.4. Cossos equivocats o mirades equivocades: rehabilitar els nostres cossos

Al segle XX, la medicina comença a estudiar els casos de transsexualitat i experiències trans en general. Aquests estudis parteixen de la base que el sexe i el gènere estan relacionats, és a dir, que si neixes sent de sexe masculí s'espera que siguis un home, mentre que si neixes sent de sexe femení es donarà per fet que ets una dona. Per tant, si alguna persona no coincideix amb aquesta norma vol dir que no segueix el desenvolupament natural correcte i que alguna cosa està fallant al seu cervell. (Missé, 2019, pp. 42-43)

Per això, la transsexualitat es va començar a entendre com una malaltia o un trastorn mental. Es considerava que era un problema de salut que s'havia de solucionar a través de la medicina, ja que les persones transsexuals estaven malaltes. Aquesta visió va quedar arrelada en la societat i l'imaginari de les persones, tant que aquesta idea ha arribat fins a l'actualitat, fins i tot a alguns col·lectius de persones trans. Moltes vegades, són les persones relacionades amb el món sanitari les que prenen la veu protagonista a les persones trans. Arran d'aquesta situació, un gran sector dels col·lectius trans tenen una lluita constant per la despatologització trans.

Missé és un dels activistes trans que més han lluitat per la despatologització. Dels llibres que ha publicat, el més destacat és *A la conquesta del cos equivoccat*. Amb la metàfora del seu títol, l'autor ens parla de com sent que la societat li ha robat el seu cos, ja que des de petit li van fer creure que el seu cos estava equivoccat. No li van donar altres alternatives, el fet de no encaixar amb el gènere que se li havia assignat volia dir que havia nascut en un cos equivoccat. Mai ningú va plantejar-li que el que estava equivoccat no era el seu cos, sinó les mirades de la societat envers el seu cos, d'acord amb els models de gènere establerts, el binarisme, la cisnormativitat...

Per lluitar en contra d'això, l'autor reclama que hem de conquerir els nostres cossos, no des del vessant agressiu i violent de la paraula, sinó una conquesta des de l'amor, l'esforç i la superació de les dificultats (Missé, 2019, pp. 11-12). En contra del que ens vol fer creure la societat on vivim, hem d'aprendre a reconciliar-nos amb els nostres cossos, de rehabilitar-los en comptes d'odiar-los. El nostre cos és casa nostra, ens acompanya des

de sempre i ens acompanyarà per tota la vida, per això hem d'aprendre a valorar-lo i estimar-lo, des de tots els punts de vista, i allunyar-nos del concepte del cos equivocat.

Per reconciliar-nos amb els nostres cossos, cal reflexionar sobre els models de gènere. Les categories d'home i dona són molt rígides, és a dir, per poder adaptar-te a les normes de gènere, encaixar en una d'aquestes dues categories i ser com la resta s'han de complir uns rols, estereotips, pressions, límits... que són molt estrictes. Moltes persones en queden excloses, ja que no s'ajusten a aquestes normes. En una societat en la qual el gènere és tan important i ens defineix com a persones i en les nostres relacions socials, el fet no de no encaixar-hi pot ser molt frustrant, no només per a les persones trans sinó per a tothom que se surti de la norma. La realitat és que el més habitual és fracassar en el compliment d'aquestes normes de gènere, ja que és difícil ajustar-se a unes normes tan rígides. (Missé, 2019, p. 52)

Si tantes persones senten que han fracassat en aquest sentit, com és que seguim complint unes normes de gènere que són tan estrictes? Moltes vegades, no ens plantejem ni en quin moment vam començar a acatar-les. Des de petites ens adoctrinen de tal manera que ni tan sols pensem que puguin existir altres expressions de gènere. Per això, simplement obeïm, complim i reproduïm les normes de gènere, en part sense qüestionar-nos per què ho fem i, per altra banda, perquè tenim por de ser exclosos del nostre grup d'iguals, ja que sabem que la majoria de vegades les persones que se surten de la norma o que trenquen amb tot allò establert són excloses i jutjades pels altres. Aquesta opressió silenciosa per part de la societat és expressada per les persones de diferents maneres. Hi ha gent que simplement decideix reprimir alguns trets de la seva personalitat, els seus gustos... per tal de passar desapercebudes i adaptar-se a les normes socials. Altres intenten compensar aquestes diferències d'altres maneres, altres simplement decideixen no reprimir-se i s'expressen lliurement, exposant-se a la incomprensió de la resta de la societat. A vegades, altres persones decideixen fer una transició de gènere per tal d'ajustar-se i adaptar-se a les normes de gènere amb les quals se senten més identificades, és quan parlem de persones transsexuals o transgènere. (Missé, 2019, p. 53)

Tot i que aquesta idea del cos equivocat sorgeix de les realitats trans, és una situació que afecta tothom, i no només les persones trans. Es tracta de l'eterna lluita contra els nostres cossos, un dels problemes més grans que té la societat actual, i que afecta els nostres infants des que són ben petits. El sistema ens fa creure que som éssers imperfectes i que ens cal lluitar per aconseguir la "normalitat", uns cànons que són difícils d'aconseguir per gairebé tothom.

Aquesta violència que patim als nostres cossos està molt relacionada amb el sistema i el capitalisme, que surt guanyant amb aquest model. El fet que ens jutgem a nosaltres mateixes constantment dona un gran poder al sistema capitalista i cisheteropatriarcal, que s'aprofita de la situació i reforça el seu missatge: som persones incompletes i defectuoses i, per tant, necessitem alguna cosa per corregir això (productes, cremes, roba, esport, dietes, parella...). De tot això, el sistema se n'emporta un gran benefici. Per això, no té cap interès en donar poder a les persones i a les seves identitats, sinó que s'esforça per perpetuar aquests rols. Ens fan sentir culpables per poder tenir consumidoras eternes en el seu mercat, del qual n'és molt difícil sortir. Per culpa d'això, intentem ser sempre perfectes i encaixar en els models estrictes, dins la "normalitat". A més, per fugir de la culpa el sistema busca altres culpables, reforçant així altres eixos d'opressió, com el racisme, l'homofòbia... (Barker & Scheele, 2017, p. 67-69)

4.5. Què vol dir ser "normal"?

Segons el Diccionari de la llengua catalana de l'IEC, *normal* vol dir "d'acord amb una norma establerta, que no se'n desvia" (DIEC2, s.d.). Per tant, què vol dir ser normal? Qui defineix quina és la norma establerta i, per tant, la normalitat? És possible ser normal? Per què es considera que ser cisgènere o heterosexual és allò normal? Totes aquestes preguntes es plantegen quan llegim la definició de normal. Si reflexionem sobre allò que la societat considera normal o anormal, ens adonarem que sempre segueix els mateixos patrons. Que existeixin realitats considerades normals o anormals és simplement una altra eina de control del sistema (Herrera, 2011, p.25).

Cada societat o cultura estableix una normativitat, determinada en la major part dels casos pels grups dominants, a la qual tothom ha d'ajustar-se. En el moment en què algú no compleix aquestes normes, es considera diferent o especial. Però si surts d'aquesta

societat, d'aquesta època, d'aquest moment històric o grup social, és molt probable que la normalitat sigui totalment diferent. Per tant, es considera normal qui es troba en el grup majoritari o dominant i es considera diferent tothom que se surt de la norma. La realitat és molt diferent, "cal lluitar per reconèixer que les identitats són diverses, complexes, amb valor en elles mateixes, i que esdevenen realitats que s'han de percebre com a normalitats i no com a casos excepcionals, puntuals o minoritaris" (Guitart, 2017, p.39). Cal tenir en compte que posar el focus en les persones que se surten de la norma és reforçar, encara que sigui inconscientment, aquesta idea de "normalitat", ja que els posem al centre i remarcuem que són diferents.

Totes aquestes opressions que patim parteixen d'un malestar generalitzat cap a la rigidesa dels gèneres, que no només pateixen les persones trans, sinó gran part de la societat. Cal entendre aquest malestar, trobar-ne l'origen, qüestionar-lo i combatre'l. Des de petites, se'ns ha anat inculcant el sistema binari de gènere de manera inconscient. Aquesta idea està tan interioritzada en la societat que ni tan sols ens ho plantejem, i reproduïm els rols i estereotips de gènere establerts per la nostra cultura, contribuint així a la perpetuació de les opressions.

4.6. Qüestionar tot allò establert: la teoria queer

Per fer front a totes aquestes opressions, existeix una teoria que les qüestiona, que en busca l'origen... Es tracta de la teoria queer. Antigament, la paraula anglesa *queer*, que es podria traduir com a estrany o diferent, s'utilitzava com a insult. De la mateixa manera que altres moviments s'han apropiat dels insults i els han normalitzat per tal que deixin de ser ofensius (com *maricón*, *bollera* o *negrata*), el moviment queer també es va apropiat d'aquesta paraula i la va fer seva. És així com, a poc a poc, neix el concepte queer. (Barker & Scheele, 2017, pp. 10-11)

És difícil, per no dir impossible, determinar quan va aparèixer la teoria queer o quin és el seu punt de partida, ja que s'ha anat desenvolupant amb els anys i, a més, moltes d'aquestes idees van existir molt abans que el mateix concepte queer. Són moltes les teòriques que han contribuït, a vegades sense ser-ne conscients, al desenvolupament d'aquesta teoria, com ara Simone de Beauvoir, Sandra Bem, bell hooks, Adrienne Rich,

Gayle Rubin, Teresa de Lauretis, Michel Foucault, Judith Butler... (Barker & Scheele, 2017, p. 32)

En aquest apartat no aprofundiré en teoria queer, ja que és una teoria extensa, que engloba moltes realitats i, a més a més, amb diferents opinions (sovint contradictòries) que fan que fins i tot dins del moviment queer hi hagi molts desacords. Una de les crítiques més recurrents és que es tracta d'una teoria feta i pensada des del món occidental. També es critica que és una teoria inaccessible, abstracta, complicada i difícil d'entendre. Així, només hi tenen accés estudioses, expertes, persones que estan dins del món acadèmic... deixant fora molta gent. Una teoria o moviment social que difícilment arriba al poble no té gaire sentit. (Barker & Scheele, 2017, p. 149)

Tot i això, la teoria queer planteja alguns conceptes que són bàsics per poder replantejar-se el sistema de gènere. Es tracta d'una teoria que qüestiona el sistema, les pràctiques establertes, els rols i els estereotips, els binarismes, la identitat i rebutja les categories fixes. (Barker & Scheele, 2017, p. 13)

Desafia les identitats fixes i essencials

La teoria queer defensa que les identitats són fluides, és a dir, ni són fixes per a tota la vida ni ens són donades en el moment del naixement. En canvi, poden fluctuar i variar al llarg de la nostra vida, depenent dels nostres sentiments, les nostres experiències, la nostra educació... Entenem que el gènere no és una essència natural, és a dir, no ens ve donada de naixement, sinó que depèn de la nostra cultura, la nostra socialització, del context, la societat... i que pot canviar amb el temps. A part de l'essencialisme, també es critica el determinisme, ja que pensar que som com som per raons atzaroses o a causa del destí reproduceix el pensament que no podem canviar i que serem de la mateixa manera tota la vida. (Barker & Scheele, 2017, pp. 28, 33)

L'essencialisme i el determinisme són dos conceptes que estan molt interioritzats en l'ideari col·lectiu, tant és així que moltes vegades sentim afirmacions com: "no puc canviar perquè jo sóc així", "és violent perquè és un nen", "no se li donen bé els esports perquè és una nena". A més, aquestes afirmacions de la nostra manera de ser o actuar estan sempre relacionades amb els models de gènere, a com s'espera que siguem

segons els cànons establerts. La teoria queer defensa que és necessari lluitar contra aquestes idees, perquè és l'única manera de creure que el canvi és possible. Amb aquests pensaments, la societat deixa d'avançar perquè no s'esforça a desaprendre per poder seguir aprenent i millorant, ja que es dóna per fet que som i actuem d'una determinada manera des del naixement i que no poden fer res per canviar-ho. (Guitart, 2017, p. 44)

Crítica els binarismes

La nostra societat entén el món a partir de parelles de conceptes contraris i oposats. Quan volem definir algú, entenem que és bo o dolent, blanc o negre, heterosexual o homosexual... Quan parlem d'un infant, puntualitzem si s'ha portat bé o malament, si la seva resposta és correcta o incorrecta, si és un nen o una nena. Sense adonar-nos-en, definim el món amb extrems. En canvi, com diu Coral Herrera, “entre los extremos hay millones de en medios, de gradaciones de color e intensidad, de categorías que se multiplican, de formas que no se conforman, de posibilidades infinitas” (Herrera, 2011, p. 10). La utilització de conceptes binaris, entenent que un està bé i l'altre malament, és una manera simple i bàsica de descriure el món, amb l'única finalitat de mantenir l'ordre social imperant i l'estabilitat de les jerarquies. Aquests binarismes tenen “una clara función de control, ya que permiten establecer más fácilmente una relación jerárquica entre dos grupos, en términos de superior e inferior” (Herrera, 2011, p. 28).

La teoria queer critica tots els binarismes que ens afecten en el nostre dia a dia, i ens convida a anar més enllà, a veure el món amb la seva complexitat, a qüestionar i reflexionar sobre la manera com definim tot allò que ens envolta. Ens proposa “eliminar estas jerarquías y estas oposiciones, no sólo de nuestro pensamiento, sino también de nuestra estructura social y económica” (Herrera, 2016, p. 62).

Qüestiona les etiquetes

Relacionat amb el binarisme, la teoria queer reflexiona sobre l'ús de les etiquetes. La nostra societat tendeix a posar etiquetes a les diferents realitats, ja que ens incomoda tot allò que no podem classificar o etiquetar, perquè s'escapa del nostre coneixement o de la nostra lògica. A més, totes les realitats que se surten de la norma poden

desestabilitzar el sistema, la jerarquia que beneficia als poderosos i oprimeix la resta de persones. Per això, cal examinar “las relaciones de poder subyacentes a ciertas interpretaciones, categorías, identidades, etc.” (Barker & Scheele, 2017, p. 31). Aquestes etiquetes, que acostumen a considerar-se fixes i essencials, estan carregades de prejudicis que poden comportar, en la majoria de casos, opressions per a les persones dissidents. A més, també contribueixen a la perpetuació de rols i estereotips establerts per la societat. Segons el moviment queer, eliminar les etiquetes seria un pas cap a una societat més inclusiva.

Aquesta idea ha estat criticada per altres moviments, ja que es tracta d'un objectiu idíl·lic. Tot i que seria ideal que les etiquetes no existissin, vivim en una societat on és molt difícil viure'n al marge, i moltes vegades és necessari utilitzar-les. Tot i el perill que aquestes comporten, també poden convertir-se en un element empoderador, que ajuda a conèixer diferents realitats, a reconèixer-se a una mateixa, a reconèixer a persones que viuen les mateixes opressions, sentir que formes part d'un grup d'iguals i poder lluitar col·lectivament (Barker & Scheele, 2017). Són una manera de donar visibilitat de manera col·lectiva a realitats que incomoden. Si no fos per això, probablement molts dels col·lectius oprimits avui en dia no haurien aconseguit els mateixos drets. Tot i això, especialment pel que fa als infants, encasellar-los en alguna etiqueta és limitar-los la seva capacitat d'explorar i descobrir noves maneres de ser i actuar, de construir-se a poc a poc... Tal com diu Joan Turu en una de les seves il·lustracions: “si els deixem d'etiquetar els deixarem ser” (Turu, 2013).

4.7. Menors trans: una realitat cada cop més visible

D'aquesta necessitat d'etiquetar la realitat que ens envolta, apareix un nou concepte que cada vegada sentim amb més freqüència: les menors trans. Era una realitat amagada que fa molt poc temps que s'ha fet visible. Aquesta visibilitat, però, ha comportat que la transsexualitat infantil esdevingui un tema polèmic. Actualment hi ha molts discursos diferents al respecte.

Un dels discursos predominants s'ha allunyat de les lluites i dels ideals que molts col·lectius trans fa anys que reivindiquen. En part, aquesta situació és causada pels esforços d'algunes famílies amb menors trans per intentar encaixar les realitats trans

dins la societat, deixant de banda el tan necessari qüestionament del sistema de gènere. Això ha comportat que es torni a idees com la del cos equivocat o a discursos molt essencialistes i binaris. En alguns casos, és el discurs patologitzador el que predomina, donant molta importància a metges, psiquiatres, cirurgians... deixant en un segon pla els i les menors trans (Missé, 2019, p. 109). En aquest sentit, la lluita contra la despatologització ha fet un pas enrere. En les menors es parla de bloquejadors hormonals en comptes d'hormonació: és “de nuevo una solución médica basada en modificar el cuerpo de las personas trans” (Missé, 2019, p. 112). A més a més, si actualment tenim clar que la transsexualitat no és una malaltia, com pot ser que els protagonistes de la història acabin sent altra vegada els metges, psicòlegs, psiquiatres, cirurgians...?

Amb aquest discurs, s'ha aconseguit que semblen una societat més oberta i tolerant amb la gent trans, però es tracta d'una tolerància encoberta. Com a societat, sempre volem aconseguir que una persona trans s'assembli el màxim possible a una persona cis, de manera que passi desapercebuda i ningú noti que és trans. Moltes vegades sentim el típic comentari: “Si no sembla una persona trans! Sembla una dona de veritat”. Aquest discurs és perillós en el sentit que donem per fet que només una persona cis pot ser “de veritat”, mentre que l'ideal de les persones trans és arribar a semblar cis. Tal com reflexiona Missé, quin problema hi ha en semblar trans? Per què una dona trans no pot ser tan dona com una dona cis? (Missé, 2019, p. 126).

Als menors trans, se'ls presenta el canvi de cos com a única solució possible. Això pot generar molta frustració, ja que no poden accedir a operacions de canvi de sexe fins que són grans. Per altra banda, aquestes operacions no són sempre la solució perquè moltes vegades el problema va més enllà. Prometre als infants que tots els seus problemes se solucionaran amb operacions és generar-los unes expectatives que és probable que es vegin frustrades. Com diu Missé, “están expuest*s a un tipo muy concreto de narrativas que depositan toda la expectativa en el cambio del cuerpo. Creo que a est*s niñ*s también se les está robando el cuerpo de forma totalmente descarada. Se les arrebatada la posibilidad de vivirlo de otra manera” (Missé, 2019, pp. 120-121). Com a societat, no donem prou espai ni eines als infants per experimentar i explorar lliurement amb la seva expressió de gènere. Se'ls encasella des del moment del seu naixement i moltes vegades

els infants menors estan empresonats dins dels estrictes models de gènere, sense arribar a conèixer la gran diversitat que existeix.

Aquest discurs predominant s'ha anat instaurant a poc a poc en l'imaginari col·lectiu i és molt difícil qüestionar-lo. Tal com explica Missé, tothom que qüestiona la transsexualitat infantil és acusat de trànsfob (Missé, 2019, p. 102). Aquest és un altre problema. El fet de qüestionar les nostres accions i pensaments ens fan avançar en la nostra societat. Si ens quedem estancades en uns ideals, difícilment podrem tenir en compte les noves realitats ni seguir avançant. Per això, hem de ser crítiques amb nosaltres mateixes, i qüestionar-nos constantment el que fem i per què ho fem.

En oposició a això, existeixen associacions de menors trans que lluiten conjuntament dia a dia, tot i que poden tenir idees diferents, ja que el seu objectiu principal és el mateix: aconseguir més drets per als infants trans. La seva labor és molt important, ja que es dediquen a donar suport i acompanyar els infants i les seves famílies, a reclamar més drets i espais més segurs i amables a les escoles, la creació de protocols... També ofereixen formacions a centres educatius i s'asseguren de donar visibilitat a les realitats trans dins les escoles.

Per últim, no podem oblidar que cal posar els infants al centre, són ells els que decideixen sobre els seus propis cossos, i els que han d'anar triant quin és el millor camí per a ells mateixos. El nostre paper no és estar davant seu, sinó quedar-nos a un costat o inclús darrere, per tal d'acompanyar-los en el camí però sense influenciar-los. No podem desacreditar el seu discurs ni ignorar les seves experiències i sentiments, ni fer-los sentir que s'equivoquen. Tot el contrari, cal acompanyar-los i donar-los eines, que coneguin diferents realitats. Cal fer que s'empoderin, que guanyin autoestima..., sempre assegurant-nos que no els creem frustració o desconcert. (Missé, 2019)

4.8. Violències cap a les persones amb identitats i expressions de gènere no normatives

Tot i que actualment la societat cada vegada es mostra més oberta amb les persones trans o amb expressions de gènere no normatives, la transfòbia i la violència i rebuig cap a les persones dissidents segueix molt present. Moltes de les actituds o accions

transfòbiques es donen quan una persona creua la línia del que es considera “normal”, quan mostra identitats o expressions no normatives. A les escoles, aquestes actituds es poden veure accentuades. Tal com diu Platero, els infants, “además de los entornos que son inclusivos, donde no se juzga a las personas, a menudo se encontrarán con otra parte de la sociedad, que les puede juzgar por cómo se muestran ante el mundo” (Platero, 2014, p. 210).

Durant la nostra socialització, aprenem la importància de seguir les normes imposades si no volem patir el rebuig ni ser jutjades. Davant de les situacions de violència, les persones actuen de maneres diferents, sigui com a víctimes o dissidents, com a persones que consenten les situacions de violència o com a persones que exerceixen la violència o obliguen, sigui directament o indirectament, a complir amb les normes establertes. Aquesta violència o discriminació acostuma a estar generada per la por cap a allò desconegut o que es percep com a diferent de la resta, allunyat del que es considera normal. Per a les víctimes, viure aquestes situacions de violència suposa una llarga llista d'aspectes negatius, i pot comportar rebuig cap a un mateix, abandonament precoç dels estudis, una autoimatge negativa o una autoestima molt baixa... (Platero, 2014, pp. 211-212)

Per això, hem d'assegurar-nos que l'escola no es converteixi en aquest espai poc segur, sinó que sigui un espai inclusiu per a tothom, tant per evitar comportaments o accions transfòbiques a l'escola com en el dia a dia dels infants. Aquestes situacions de discriminació i inseguretat que pateixen “hacen la necesidad de plantear estrategias de prevención destinadas a todos los miembros que conforman la comunidad educativa; criterios a tener en cuenta para prevenir y abordar la homofobia y la transfobia y el bullying homofóbico y transfóbico” (Martxueta & Etxeberria, 2014, p. 123), tant a nivell d'escola com de cara al futur. Davant d'aquesta vulnerabilitat, l'escola té un gran paper a l'hora de transformar la societat i educar infants més justos, oberts i respectuosos amb la diversitat.

4.9. Gènere i educació: educacions transformadores

Si l'escola té aquest gran paper, com és que a moltes escoles encara es considera la sexualitat i el gènere com un tema tabú? La realitat és que tenim por al canvi, por a

canviar el sistema, les nostres pràctiques, la nostra ideologia, els nostres prejudicis, les maneres de fer... En el moment en què decidim qüestionar el gènere, estem posant en perill el poder del sistema. Tenim un enemic contra el qual no és fàcil combatre, ja que regeix la nostra vida, les nostres maneres de fer, ser i actuar. Trencar amb el sistema establert vol dir trencar amb les relacions de poder que s'estableixen i, evidentment, existeixen persones i estructures que no estan disposades a perdre aquest poder i el control que exerceix sobre les persones, de la mateixa manera que hi ha persones que tenen por a enfrontar-se a aquest sistema. Una de les principals preocupacions de les mestres és la por de tractar un tema a classe que és “todavía considerado como tabú. Es común pensar que van a aparecer resistencias por parte de las familias, que el centro escolar no les va a apoyar o que es un tema muy difícil e inapropiado para el alumnado” (Platero, 2014, p.188). No obstant això, “no actuar, no educar y no prevenir constituyen maneras muy eficaces de transmitir y propagar prejuicios” (Platero, 2014, p. 189).

L'educació es pot utilitzar com una eina per reproduir i perpetuar les estructures i els pensaments androcèntrics, justificant les desigualtats socials que provoquen, o ser un mitjà per desconstruir i desaprendre pensaments patriarcals i sexistes, proposant un món menys discriminatori. (Guitart, 2017, p. 47)

Com diu Guitart, moltes persones consideren que l'educació és un mitjà que ens pot ajudar a canviar el món. Partint d'aquí, amb el temps van sorgint noves pràctiques o metodologies que ens apropen a una educació transformadora. És el cas de la coeducació, de l'educació amb perspectiva de gènere, l'educació afectiva-sexual, les pedagogies queer... Totes aquestes educacions transformadores plantegen una manera d'educar que té en compte el gènere i la diversitat sexual i com aquests influeixen o es reflecteixen en el dia a dia a l'aula. Segueixen una pedagogia ètica, crítica i transformadora, que entén que el canvi és difícil, però no impossible. No ens podem deixar enganyar pel negativisme, cal ser realistes i conscients de les dificultats del canvi per poder lluitar amb més força i esperança, i per no rendir-nos davant les adversitats. (Carrillo, 2017, p. 22)

4.10. Un pas més enllà

Totes aquestes educacions transformadores han ajudat a fer grans passos i deixar enrere les pràctiques tradicionals i, de vegades, han suposat un gran canvi per a les escoles. Tot i això, per tal que pugui funcionar realment, cal tenir en compte alguns requisits que no sempre es compleixen. El principal és que es necessita un claustre molt unit per tal de poder dur a terme aquests canvis, que acostumen a ser lents i a llarg termini. Per aconseguir una escola coeducadora, per exemple, és necessari que tot el professorat vulgui implicar-se, ja que es necessita partir d'una formació i d'uns canvis a nivell d'escola que afecten a tothom. No es tracta de canviar només la façana, de fer accions puntuals, sinó d'una metodologia transversal que involucra a tothom.

A més a més, tot i que moltes escoles es defineixen com a coeducadores, no totes elles ho apliquen de la mateixa manera. Moltes es queden a la base, "sense qüestionar els discursos i les pràctiques que segueixen reproduint el cànon de normalitat i les categories estereotipades de gènere" (Carrillo, 2017, p. 14). Cal anar més enllà, i qüestionar el concepte de normalitat i d'igualtat. Realment el que volem és aquesta igualtat? En comptes de reclamar les característiques o rols atribuïts a l'altre gènere (normalment del model de gènere masculí dominant), el que cal fer és qüestionar-los. Quan parlem de desconstruir els models de gènere no ens referim a crear-ne de nous que semblin més igualitaris, sinó de no obligar els infants a identificar-se amb cap model de gènere, per no reprimir ni limitar la seva llibertat. Cada persona ha de ser lliure per decidir com ser, com pensar, actuar, amb quins rols o estereotips identificar-se o rebutjar... (Guitart, 2017, pp.45-46) Potser el que cal fer no és reclamar igualtat entre els dos gèneres, reproduint el sistema de gènere binari i els problemes que aquest comporta, sinó qüestionar i replantejar els models de gènere predominants.

D'altra banda, ens plantejem quin canvi podem fer a nivell individual. Potser el nostre claustre no aposta per una educació transformadora, o no compartim els nostres ideals amb la resta. En cas que no sigui possible aquest canvi a nivell d'escola, sempre podem tenir en compte les accions que duem a terme en el nostre dia a dia, a l'aula. Guitart planteja una pregunta que, com a educadores, ens hauríem de plantejar sovint:

Tenim intencions educatives basades en l'oferta i la vivència de mirades diverses perquè cada persona pugui viure i escollir el més lliurement possible, atorgant a l'altre la possibilitat i el protagonisme de l'elecció del que vol ser, fer i sentir, o reproduïm pensaments establerts en allò que es considera més adequat i en maternalismes, proteccionismes o imposicions controladores que impedeixen la llibertat d'elecció de qui ha de decidir tornant a imposar a l'altre com ser, sentir i fer? (Guitart, 2017, p. 30)

Cal plantejar-se constantment com volem ser com a educadores i ser coherents amb els nostres ideals, ja que és fàcil caure en rutines o reproduir inconscientment les pràctiques que acaben perpetuant les opressions i sistemes establerts. Només qüestionant la nostra pràctica dia a dia podrem seguir millorant.

5. Per què fer una guia?

Després d'haver reflexionat sobre com la concepció del gènere ens afecta actualment, ens plantejem una sèrie de preguntes. La gran majoria van enfocades a com nosaltres, com a educadores, haurem d'actuar a les aules. Tenim prou informació? Estem suficientment formades? Quines accions haurem de tenir en compte si volem crear espais segurs per a tothom? Després de cinc anys estudiant per a ser mestres, no hem rebut cap formació ni hem cursat cap assignatura en la qual ens hagin parlat de gènere o diversitat sexual. Les persones que tenim informació sobre aquest tema l'hem obtinguda individualment, ja sigui perquè ens interessa més el tema o perquè ho hem viscut de prop. Això deixa una gran part de les futures mestres sense cap informació.

En el meu cas, he pogut viure i acompanyar algunes persones molt properes a mi, amb identitats i expressions de gènere no normatives, tant en el camí escolar així com en les seves lluites diàries amb la societat. Totes elles han estat perjudicades, d'una manera o altra, pel sistema educatiu. L'escola, que hauria de ser un lloc segur per a tothom, es va convertir per a elles en un espai poc amable, on van rebre algunes opressions per la seva identitat o expressió de gènere. A més, he constatat que aquestes opressions també ens afecten a la resta de la societat i, per tant, és una necessitat real que cal abordar. Això ens fa plantejar-nos què podem fer o aportar nosaltres.

A part de totes aquestes experiències, l'últim que ens va fer decidir per crear la guia va ser constatar, en totes les pràctiques a diferents escoles, que els equips docents tenien molt poca informació sobre el tema. Tot i que algunes persones no mostraven interès, d'altres sí que ho feien, però en la major part dels casos se sentien perdudes, no sabien per on començar ni d'on aconseguir la informació. Per això, considerem que tenir una guia simple, curta, molt visual i accessible per a tothom pot contribuir a oferir la informació bàsica per transformar les aules en espais segurs per a tothom.

A banda d'això, cal remarcar que existeixen molts recursos sobre diversitat sexual i gènere, que cal aprofitar. Existeixen gran varietat de guies, articles i protocols sobre transsexualitat infantil, assetjament, bullying... El problema d'aquests documents és que la gran majoria acostumen a plantejar orientacions o idees per aplicar un cop ja s'ha produït alguna situació de violència o assetjament, o quan un infant ha parlat obertament de la seva identitat o expressió de gènere no normativa, com és el cas de les menors trans. En canvi, la feina és prèvia, no cal esperar que es doni cap situació per poder treballar el tema de la diversitat sexual i de gènere a l'aula des de petits. No té cap sentit actuar només quan hi ha un problema o perquè t'hi obliga un protocol. No podem saber quines necessitats té l'alumnat, però si sabem que existeix la transfòbia i la violència i això és un problema de tots els infants, i també de tot el professorat i de les famílies. Per tant, encara que no hi hagi problemes cal actuar igualment. A més, aquests protocols acostumen a estar enfocats en els infants que se surten de la norma, estem remarcant una diferència, en comptes de normalitzar totes les realitats. (Platero, 2014)

Per altra banda, les guies o articles són molt extenses i complicades d'entendre, de manera que s'adrecen a un públic molt limitat. Es tracta d'un material que no arriba fàcilment a les persones del món educatiu i que, en cas d'arribar, acostuma a ser llegida en diagonal o oblidada en algun calaix, especialment per aquelles persones que no presenten especial interès en el tema. La intenció d'aquesta guia és que sigui simple i molt visual, de manera que pugui arribar a les persones expertes o interessades, però sobretot a aquelles que no presenten especial interès o que no tenen gaire informació. Cal remarcar que no és necessari ser expertes en gènere ni diversitat sexual, sinó que amb petites accions tothom pot crear espais o ambients amables i segurs per a tothom.

A més, la guia presenta un seguit d'orientacions que es poden aplicar des del primer moment en què un infant comença el seu camí escolar, per tal de començar a educar des del començament i que els infants puguin créixer lliurement.

6. El procés de creació de la guia: quina metodologia s'ha utilitzat?

Tècnica de recollida de dades

Per a poder crear la guia, partim d'una recerca exhaustiva de bibliografia sobre la diversitat sexual i de gènere, basant-nos especialment en autores contemporànies (com Missé i Platero). A més, a part de la lectura d'articles i llibres sobre el tema, es van visionar xerrades, entrevistes i debats de les mateixes autores i es va assistir a jornades sobre pedagogia queer i realitats trans. Tota aquesta documentació ha afavorit la creació d'un discurs propi, partint de les experiències i discursos de persones expertes en el tema.

Partint d'aquesta base, vam decidir que la millor manera de crear la guia seria fer una recerca qualitativa i no quantitativa. Per prendre aquesta decisió, ens hem basat en la idea que només les persones amb alguna identitat o expressió de gènere no normatives han pogut viure en primera persona les opressions viscudes a les escoles, així com les pràctiques positives per part del professorat i de la comunitat educativa. Si haguéssim fet una recerca quantitativa hauríem aconseguit moltes més respostes però, a la vegada, haurien estat respostes curtes i buides de significat. Per això, considerem que l'entrevista és el mètode més indicat en aquest cas, ja que el seu principal avantatge "es la riquesa de la informació que nos proporcionan" (Fàbregues, Meneses, Rodríguez-Gómez & Paré, 2016, p. 108). Així doncs, fer servir el mètode de les entrevistes ens garanteix més profunditat i extensió en les respostes, de manera que podem conèixer les experiències d'aquestes persones de manera molt més significativa. A més, el fet de fer les entrevistes cara a cara ens ofereix una part molt humana i ens dona l'oportunitat de poder fer preguntes que sorgeixen d'escoltar les seves experiències.

Persones entrevistades

En un primer moment, es va idear fer quantes més entrevistes millor, dins del temps limitat i de la situació en la qual ens hem trobat. El principal propòsit de les entrevistes

“es recoger información de un participante sobre un determinado objeto de estudio, a partir de su interpretación de la realidad” (Fàbregues et al., 2016, p. 102). Per això, a l’hora de seleccionar les persones que volíem entrevistar, vam tenir en compte que ens interessava obtenir perspectives i punts de vista variats per tal de comparar diferents interpretacions d’una mateixa realitat. Així doncs, es van determinar els següents camps:

- **Activistes trans.** Primerament, ens vam posar en contacte amb Miquel Missé i amb Pol Galofre, però cap dels dos activistes va poder acceptar l’entrevista per motius de feina personal i falta de temps. Tot i això, disposem de les seves opinions gràcies als seus llibres o xerrades a les quals hem pogut accedir a través d’internet i les xarxes socials. Finalment, vam poder contactar amb l’Alma i l’Alistair, dues activistes trans, que van accedir a ser entrevistades.
- **Persones expertes en el tema.** Ens vam posar en contacte amb Raquel Cercós, una professora del Departament de Teoria i Història de l’Educació de la Universitat de Barcelona i de Pedagogia de la Universitat de Vic, especialitzada en estudis de gènere i pedagogies corporals. Tot i que no es va dur a terme cap entrevista, va oferir-nos molta informació i recursos, així com també ens va facilitar articles i llibres amb diferents perspectives sobre el tema i ens va aconsellar sobre el procés de recerca i redacció del marc teòric.
- **Associació de famílies de menors trans.** Vam contactar amb l’associació Chrysallis, que ràpidament va contestar el nostre correu i es va oferir a fer una trucada per detallar les característiques de l’entrevista. Tot i això, finalment no vam poder trobar-nos a causa de la situació del moment, ja que no vam rebre resposta de l’associació davant la impossibilitat de trobar-nos presencialment.
- **Mestra de primària experta en el tema.** Una mestra de primària d’un centre escolar de la ciutat, la Conchi, va oferir-nos fer una entrevista per tal de compartir amb nosaltres la seva experiència. La Conchi va acompanyar una nena trans, l’Alba, durant el seu trànsit, quan anava a tercer de primària.

- **Família amb un infant trans.** Va ser la mateixa mestra qui ens va posar en contacte amb la Laura, la mare de l'Alba, i aquesta va accedir encantada a fer l'entrevista. També ens va oferir la possibilitat de parlar amb l'Alba, la seva filla.
- **Infant trans.** L'Alba va accedir a fer la entrevista per explicar-nos la seva experiència personal i compartir amb nosaltres les seves opinions.
- **Persona de gènere no binari.** La idea era poder fer una entrevista a una persona de gènere no binari per tal de tenir punts de vista més variats, però no va ser possible contactar amb cap persona a causa de la situació excepcional i la falta de temps. No vam trobar ningú que ens pogués posar en contacte amb una persona de gènere no binari i, en parlar amb el col·lectiu de Joves Trans de Barcelona, tampoc vam rebre cap resposta.

Finalment, es van seleccionar a cinc persones per a realitzar les entrevistes: l'Alma i l'Alistair, dues activistes trans; l'Alba, una nena trans; la seva mare, la Laura; i la seva mestra de primària, la Conchi. Totes elles es van mostrar encantades de poder participar i van oferir la seva ajuda de manera desinteressada des del primer moment. D'aquesta manera, vam poder escoltar les seves experiències des de diferents punts de vista, obtenint una informació molt més global i diversa. Hagués estat molt positiu poder fer més entrevistes, però considerem que amb les respostes obtingudes tenim una visió prou àmplia per conèixer i partir d'experiències i necessitats reals. A més a més, les persones entrevistades ens van parlar tant del seu punt de vista com del dels seus col·lectius, ja que han estat envoltades de persones que han viscut situacions o experiències similars a les seves, i això ens aporta punts de vista molt diferents.

Disseny de les entrevistes

Aquestes cinc entrevistes es van fer a través d'una videotrucada en línia, ja que la situació d'excepcionalitat que es va produir duran la realització del treball no va permetre fer les trobades presencialment. Així doncs, les entrevistes, que en un primer moment havien estat pensades per a fer-les en persona, es van adaptar a la nova situació.

Deberemos buscar formas creativas de establecer el contexto de comunicación que se adapten a los intereses de la entrevista, en definitiva, crear un modelo de entrevista en línea que, aun teniendo en cuenta las características de este medio de comunicación, permita situar al entrevistador y al entrevistado en el contexto pertinente de una entrevista abierta que posibilite cierto desarrollo argumental y discursivo más extenso y continuado. (Ardèvol, Bertrán, Callén & Pérez, 2003, p. 86)

Així doncs, tot i que les entrevistes es van fer amb plataformes en línia, va ser necessari adaptar-se a aquest nou recurs de manera que poguéssim extreure la màxima informació possible, tenint en compte les característiques d'aquest mitjà. Per això, vam proposar a totes les persones entrevistades que seleccionessin de quina manera els era més còmode fer l'entrevista: per correu, per missatges, per telèfon, per videotrucada... A més, també se'ls va demanar que triessin el dia i l'hora per fer l'entrevista, adaptant-nos a les seves necessitats. Un dels avantatges de l'entrevista en línia és que és fàcil que les entrevistades se sentin més còmodes, perquè no han de sortir de la seva zona de confort, "la entrevista en línia possibilita que la gent contesti còmodament des del lloc que li és familiar, sense haver de desplaçar-se, ni adaptar-se a un entorn desconegut" (Ardèvol et al., 2003, p. 85).

Pel que fa al disseny de les entrevistes, vam decidir utilitzar el format d'entrevista semiestructurada, és a dir, partíem d'un guió amb unes preguntes per tal d'orientar la conversa cap a la informació que en volíem extreure, però amb preguntes molt obertes, que permeten més flexibilitat i respostes més àmplies i amb més matisos. Així, preteníem deixar espai a les persones entrevistades perquè poguessin expressar-se i anar construint el seu discurs a través de les seves experiències amb total llibertat per canviar de tema sempre que ho consideressin necessari.

Per al disseny de les preguntes, primerament es van determinar les següents dimensions, enfocades a la informació que ens interessava obtenir.

- a. Característiques d'una educació que té en compte la diversitat sexual i de gènere.
- b. Paper de les mestres en el dia a dia a l'aula.

- c. Situacions comunes a l'aula que perpetuen els models de gènere i que generen violència cap als infants.
- d. Bones pràctiques que afavoreixen la creació d'espais segurs i amables per als infants.

A partir d'aquestes dimensions, es va fer una pluja de preguntes obertes i es van seleccionar les més adients per a cada entrevistada. Abans de fer les entrevistes, algunes companyes i el tutor van revisar les preguntes i van fer propostes per tal de complementar-les o proposar alguns canvis. Totes les preguntes eren orientatives i les entrevistes es van realitzar en format de conversa, de manera que es va donar espai a les entrevistades per parlar sobre diferents temes i per proposar-ne de nous d'acord amb les seves experiències viscudes.

Preguntes a l'Alma i l'Alistair, activistes trans

- Com va ser la teva educació (en relació amb el gènere)?
- Com et va ajudar l'escola? Com et va perjudicar?
- Si poguessis tornar a l'escola com a infant, què canviaries?
- Quines són les pràctiques que promouries? Què creus que és imprescindible evitar com a mestres?
- Imagina't que hi ha un infant trans a l'escola, com creus que hauria d'actuar l'escola i la tutora de l'infant?
- Durant la teva escolarització, hi ha alguna mestra que t'hagi marcat especialment o que t'hagi ajudat?
- Quin paper creus que juga l'educació pel que fa al gènere?

Preguntes a la Conchi, mestra de primària

- Com va ser el cas de l'Alba? Com ho vas viure tu com a mestra?
- Penses que tenies prou recursos i eines per afrontar-ho? Amb quines barreres/dificultats et vas trobar?
- Quines accions/mesures vas prendre a nivell de classe i d'escola en el moment del trànsit, canvi de nom...?

- Com ho va viure l'Alba? Es va sentir recolzada? Quins factors creus que van fer que se sentís més còmode?
- Com va ser la reacció dels seus companys/es de classe? Quines accions vas dur a terme per tal d'assegurar un bon ambient a la classe?
- Com va ser la relació amb la família?
- Abans de trobar-te amb el cas de l'Alba, solies parlar de gènere a la classe?
- Com ho fas per introduir el tema del gènere a l'aula? De manera transversal, amb activitats concretes, tallers de persones expertes...?
- Creus que és important parlar del gènere a l'aula? A partir de quina edat?

Preguntes a l'Alba, nena trans

- ¿Qué significó para ti hacer el tránsito? ¿Te sentiste apoyada por los profes y por tus compañeros y compañeras?
- ¿Cómo te sentías en la clase antes, durante y después del tránsito?
- Piensa en algún/a profe que te gustara mucho de la primaria. ¿Cómo era y por qué has pensado en él/ella?
- ¿Alguna vez algún/a profe te ha tratado de alguna manera o ha hecho algo que no te haya hecho sentir bien?
- ¿Qué le dirías a un/a profe que tiene que evitar siempre? ¿Y algo que tendría que hacer siempre?
- Si pudieras volver a tercero, ¿cambiarías algo (de los profes, el cole, la clase...)?

Preguntes a la Laura, mare de l'Alba

- ¿Cómo fue el tránsito de Alba? ¿Cómo te ayudó la escuela durante el tránsito? ¿Te sentiste acompañada?
- Durante su escolarización, ¿cómo son los profesores que más han acompañado a Alba? ¿Qué los diferencia del resto?
- ¿Crees que los docentes reciben suficiente formación? ¿Por qué crees que es importante?
- ¿Qué otros factores crees que tendrían que cambiar en el profesorado y la escuela actualmente?

- ¿Qué prácticas/acciones habría que evitar sí o sí en el día a día en una clase o escuela?
- ¿Qué prácticas habría que promover para crear espacios más libres y seguros en el aula?
- ¿Crees que es importante empezar a hablar de género, diversidad o transexualidad, aunque no haya ningún niño/a trans en la clase? ¿Por qué?

7. Presentació dels resultats

Un cop realitzades les entrevistes, les vam tornar a escoltar mitjançant les gravacions que n'havíem fet. Després d'escoltar-les de nou, vam seleccionar la informació més rellevant i relacionada amb el nostre objectiu de crear la guia, i vam transcriure aquestes parts. Tot seguit, entrevista per entrevista, es va fer un petit anàlisi de la informació que cada persona entrevistada ens oferia amb cadascuna de les seves respostes, organitzant-les en diferents subapartats sorgits de la conversa amb les entrevistades: experiències personals, el paper de les mestres, com ha de ser una bona mestra?, la relació família-escola, la formació del professorat i el camí de la descoberta personal. Trobareu la transcripció de les entrevistes i l'anàlisi de les respostes a l'apartat d'Annexos (*vegeu l'Annex 2*).

8. Discussió dels resultats

Pel que fa a la discussió dels resultats, es va partir d'aquests subapartats i es van contrastar les diferents respostes de cada entrevistada, per tal de comparar i observar si les experiències i opinions eren similars o no. Així doncs, es van comparar i interpretar les diferents respostes amb l'objectiu d'extreure'n la informació necessària per a la creació de la guia, tenint en compte tant la recerca bibliogràfica com les experiències viscudes, els punts de vista i opinions de les persones entrevistades.

8.1. Experiències personals

Tot i que l'Alma, l'Alistair i l'Alba tenen unes vivències personals diferents, les conclusions que en podem extreure són similars. Tant l'Alma com l'Alistair expliquen que no van rebre cap educació sobre gènere i diversitat sexual durant la seva escolarització (AM1, AL1-2). Com elles, molts infants es troben en la mateixa situació.

Això fa que creixin envoltades d'estigmes i d'idees mal concebudes, i poden patir situacions de rebuig, assetjament, incomprensió... com és el cas de l'Alma. Segons Platero, els infants es poden trobar amb molts espais que no siguin segurs per a ells, on se'ls discrimini per la seva manera de mostrar-se al món (Platero, 2014, p. 210). Considerem que aquesta discriminació s'agreuja especialment quan es dona per part del professorat. Tot i que no hauria de ser així, són moltes les persones no normatives que han rebut discriminació per part de mestres, sigui directament o indirectament. Tal com diu l'Alma, a vegades rebia la discriminació directa per part dels mestres, però també era discriminada quan el professorat permetia certs comportaments o actituds a l'aula per part de la resta de companys i companyes (AM2). Per tant, ens plantejem uns aspectes bàsics a tenir en compte: la necessitat dels infants de **rebre educació sobre gènere i diversitat sexual** i dels mestres de rebre **formació constant**, així com entendre que **el professorat no pot permetre ni tolerar actituds o comportaments no respectuosos** dins l'aula.

En el cas de l'Alistair, explicita que la seva única referent durant la infància va ser Carmen de Mairena (AL1). Des del nostre punt de vista, aquesta experiència posa de manifest que habitualment els infants no tenen gaires referents i, sumat a la falta d'educació o informació sobre el tema, crea confusió, incomprensió cap a ells mateixos, no acabar d'entendre què els passa, pensar que són els únics que se senten d'aquesta manera... Això demostra la necessitat de **referents positius** amb els quals sentir-se identificades, per entendre que no són estranyes sinó que hi ha molta gent que se surt de la norma.

En el cas de l'Alba, ens explica que, per a ella, fer el trànsit va significar poder estar més tranquil·la a classe, ser ella mateixa, estar més contenta i feliç i ser respectada per les companyes (AB1-AB4). En el seu cas, sí que va rebre informació sobre el tema i es va sentir molt acompanyada per gairebé totes les mestres, encara que amb alguna excepció. Tal com ella explica, tenir la **llibertat per expressar-se i ser** com realment volia ser va ajudar-la a ser més feliç i sentir-se més a gust a dins la classe, tot i que cal remarcar que no va rebre suport per part de tot l'equip docent. Per això, és important que els infants trobin en l'escola un espai segur on créixer i mostrar-se a la resta com realment són.

8.2. El paper de les mestres

Les cinc persones entrevistades ens parlen del paper de les mestres des del seu punt de vista, fent referència, especialment, a les bones pràctiques que poden crear espais més segurs per a tothom o a accions que cal evitar per no perpetuar els rols i estereotips de gènere establerts i l'opressió que comporten.

Espais de comunicació

L'Alma reflexiona sobre què canviaria si pogués tornar a l'escola: es queixaria i alçaria la seva veu (AM3). En el cas de l'Alistair, ell reconeix que actuaria tal com és i que no es reprimiria per por al que puguin pensar la resta (AL4). Molts infants es troben en la mateixa situació actualment, no se senten prou segurs per expressar-se. Per això, les mestres hem de **crear espais amables on els infants puguin expressar-se lliurement**, puguin queixar-se de situacions incòmodes, puguin parlar dels seus sentiments... A part d'això, cal que els donem **les eines i els recursos necessaris per empoderar-les**, perquè siguin capaces de defensar-se davant de situacions violentes o incòmodes, sigui a l'escola o en el seu dia a dia. De la mateixa manera, les hem de dotar de **capacitat de reflexionar sobre elles mateixes, revisar les seves actituds i canviar-les** per anar creixent com a millors persones. Així, ens assegurarem d'anar construint espais segurs i amables per a tothom, on el respecte sigui la base de les relacions. La Conchi comparteix la mateixa opinió que l'Alma i, a més, també afegeix que és necessari oferir espais on la comunicació sigui la base (C1-2).

El respecte

Tant l'Alba com l'Alma van trobar-se amb mestres que van tenir comportaments inadequats i les van fer sentir incòmodes durant la seva escolarització. En el cas de l'Alba, tot i que remarca que té molts bons records de la seva classe i que no canviaria res (AB9-10), també apunta que alguna mestra va comportar-se malament amb ella. Com podem observar, aquesta experiència va marcar molt l'Alba, que prefereix no explicar què va passar (AB6-7). Tal com explica la seva mare (L3), aquesta situació va marcar molt la seva filla, que encara guarda rancor per això i segueix treballant per a deixar-ho enrere. La Laura ens explica que van topar amb la incomprensió de part del professorat que, en comptes d'acompanyar-la, van castigar-la o van reprimir com era realment l'Alba (L2).

Davant d'això, ambdues destaquen que és imprescindible que tot **el professorat es mostri respectuós i deixi ser lliurement els infants**, sempre que aquests respectin la resta.

L'Alma, que va patir menyspreu per part de diverses mestres durant la seva escolarització, ens recorda que no podem oblidar que estem educant persones, éssers humans, siguin com siguin i tinguin l'edat que tinguin, i que es mereixen el mateix respecte que tothom (AM4). A més, l'Alma remarca que com a mestres ens hem de **preguntar constantment com volen les nostres alumnes que les tractem**, com se senten còmodes i actuar d'acord a això, tenint sempre en compte les seves necessitats o preferències. Com podem observar, el tracte que donem a una alumna pot deixar marca i influenciar en anys posteriors. Hem de ser molt curoses i, com remarquen les entrevistades, **el respecte és fonamental i bàsic**. Com diu l'Alba (AB8), les mestres no poden parlar malament a les seves alumnes, i **han d'assegurar-se que estan tractant-les com elles volen ser tractades**. Considerem que el respecte és una de les qualitats que manquen en la nostra societat actual i que més necessària és, per això hem d'**assegurar-nos que els infants aprenen a ser respectuosos** a l'escola. Així, no només ho seran en aquest àmbit, sinó en la seva vida diària, perquè és al carrer on conviuran amb persones amb realitats molt diverses (AM5-6). L'Alistair afegeix que mai sabem què passarà el dia de demà, i cal tenir presents totes les possibilitats (AL8).

Normalitzar les diferents realitats

L'Alma, l'Alistair i la Conchi reflexionen sobre la "normalitat". Aquest és un concepte que està molt present en el dia a dia de totes les persones, se'ns imposa ser normals, encaixar dins d'unes normes establertes. Com diu la Conchi, no podem determinar què és normal i que no ho és. Segons ella, normal és que cadascú actuï i sigui com vulgui (C9), i que trobi espais segurs i amables a tot arreu. Les realitats no normatives cada vegada són més visibles i cal normalitzar-les, i des de l'escola s'ha d'educar per tal de tenir unes alumnes preparades per respectar i entendre totes les realitats. Segons Guitart, "cal lluitar per reconèixer que les identitats són diverses, complexes, amb valor en elles mateixes, i que esdevenen realitats que s'han de percebre com a normalitats i no com a casos excepcionals, puntuals o minoritaris" (Guitart, 2017, p.39). En aquest

sentit, l'Alma exposa que no s'ha de donar un tracte especial als infants amb identitats o expressions de gènere no normatives, sinó que **s'han de normalitzar totes les realitats** (AM7). Com ella diu, cada infant és diferent i cadascú té les seves característiques i personalitat única. **Normalitzar les expressions o identitats de gènere no normatives** és un deure. Per tant, pensem que **no hem de donar tractes especials** a ningú sinó destacar les particularitats de cada infant, allò que ens fa úniques, i assegurar espais de respecte i llibertat on poder expressar-se sense ser jutjades.

A més, com diu l'Alistair, des de l'escola cal treballar i **donar a conèixer als infants totes les realitats possibles** (AL3). De la mateixa manera que parlarem de racisme a l'aula sense la necessitat de tenir un alumne racialitzat, també haurem de parlar de gènere sense esperar a tenir un alumne trans o amb una expressió de gènere dissident. Tal com diu la Conchi, a l'escola s'ha deixat de treballar el gènere i la diversitat sexual des que l'Alba va marxar. Ella mateixa reconeix que a vegades s'esperen fins que tenen un problema per a tractar-ho, tot i que s'hauria d'actuar abans (C7-8). Tot i això, com diu Missé, hi ha moltes persones que d'alguna manera o altra queden excloses dels models estrictes de gènere i senten que no hi encaixen, una situació que pot ser molt frustrant (Missé, 2019, p. 52). L'Alba no és un cas únic al món, sinó que hi ha moltes persones com ella i existeix molta diversitat, i que els infants la coneguin contribueix a educar persones més respectuoses i lliures. La Laura comparteix la mateixa opinió. Segons ella, **des que els infants comencen l'escola** s'hauria d'educar en el gènere i la diversitat sexual, ja que **l'escola és un espai amb molta diversitat**, un reflex de la societat (L8). L'Alistair també en fa referència i remarca, com la resta, que l'educació ha de començar des de petits (AL9). A més, explicita que és molt important treballar l'autoestima, el respecte, l'autoconeixement..., ja que, des de petits, els infants reben influències que els fan sentir malament amb ells mateixos i amb el seu cos.

8.3. Com ha de ser una bona mestra?

Quan pensen en la seva escolarització, l'Alma, l'Alistair i l'Alba recorden especialment algunes mestres, que comparteixen personalitats molt similars. En el cas de l'Alma, explica que eren **persones dolces, properes i molt atentes**, sempre disposades a ajudar, dins i fora de l'aula. L'Alistair les defineix gairebé igual, però afegeix que eren persones que **anteposaven el treball de les emocions i les cures als continguts** (AL13). En el cas

de l'Alba, la primera mestra en qui pensa és la Conchi, ja que és la mestra que va saber acompanyar-la durant el trànsit i, a més a més, era divertida, simpàtica i agradable (AB5). Així doncs, cal remarcar que allò que totes tres aprecien més en una mestra és la seva part humana. Tot i que les mestres els han ensenyat molt, el que més recorden d'elles és **com les van fer sentir, que les van acompanyar, les van escoltar en tot moment i van comprendre les seves necessitats**. La situació de cada infant fora de l'escola és diferent, però és imprescindible garantir que a l'escola trobaran persones en les quals poden confiar, recolzar-se i demanar ajuda quan ho necessitin, un espai segur on acudir en cas de necessitat.

A més, l'Alistair remarca que moltes persones no actuen per por a fer-ho malament, i ens anima a les mestres a **no tenir por a equivocar-nos** (AL5). Tothom està aprenent, és important que ho tinguem en compte i, sobretot, que hi hagi **comunicació entre l'alumnat i el professorat**, que ho parlem, que preguntem i que qüestionem les nostres accions per tal de poder canviar-les en cas que sigui necessari i millorar.

8.4. La relació família-escola

En el cas de l'Alba, podem observar que la relació entre la seva tutora i la seva mare va ser clau perquè ella pogués sentir-se còmode i acompanyada. Com explica la Conchi, les dues van formar un bon equip, van congeniar i cooperar molt des del principi (C13). Això va ajudar molt la Conchi, ja que la mare de l'Alba era una persona molt implicada i formada, que va oferir-li tots els coneixements que ella no tenia. La Laura també remarca la bona predisposició de la mestra des del primer moment i del suport que van rebre per part seva (L3). Considerem que aquesta **cooperació entre totes dues** va ser molt important i una situació molt positiva, que va ajudar molt l'Alba.

Tot i això, a diferència de la Laura, podem trobar famílies que no s'hi impliquin de la mateixa manera. Com diu l'Alistair, podem trobar casos molt diferents, des de famílies que donin suport als seus infants fins a altres que no els entenguin o no els facin costat (AL15). Davant la incomprensió de les famílies o la falta d'informació, és necessari **mostrar-nos properes i amables, oferint i facilitant la informació** en cas que les famílies ens la demanin, convidant-les sovint a l'aula perquè vegin com es treballa, explicant obertament el perquè de les nostres accions... (AL 14). En cap cas hem de jutjar els ideals

o les famílies, sinó tenir en compte que el més important és saber acompanyar-les i, sobretot, acompanyar l'infant perquè pugui sentir-se el més segur possible.

En el cas de l'Alma, destaca que moltes vegades ens trobarem que la relació amb la família és complicada, que els ideals de l'escola són diferents dels propis... Pot ser que ens trobem famílies que no estiguin d'acord en oferir aquesta informació als infants o amb equips directius que ens qüestionin. Tot i això, encara que sigui un tema tabú i podem trobar resistències per part de les famílies, si deixem d'educar els infants estem ajudant a fer que els rols i estereotips acabin reproduint-se (Platero, 2014, p. 189). L'Alma remarca que és molt important que nosaltres oferim aquesta informació als infants, ja que els estem **mostrant altres realitats i coneixements que se surten del pensament canònic** (AM8). En donar-los maneres de pensar diferents de les que poden tenir a casa s'ofereixen als infants **eines perquè aprenguin a ser crítics** i a poder decidir per ells mateixos com pensar i com actuar davant d'opinions diferents.

8.5. La formació del professorat

L'Alistair, la Conchi i la Laura destaquen la importància de la **formació constant del professorat**. En el cas de la Conchi, comenta que ella no havia rebut cap formació ni tenia gaire idea sobre el tema, i quan va trobar-se amb el cas de l'Alba es va sentir molt perduda i amb pocs recursos (C11). La resta de l'equip docent es trobava en la mateixa situació. En el moment, va haver de buscar informació d'internet, de llibres... Després del trànsit de l'Alba, el professorat va rebre algunes formacions d'associacions i també cursos del Departament. En la nostra opinió, hauria estat més coherent fer els cursos abans que l'Alba fes el trànsit, ja que haurien pogut evitar algunes situacions incòmodes per a ella i el professorat hagués sabut acompanyar-la millor durant tot el procés. Existeixen moltes **associacions, cursos del Departament, persones expertes i activistes que ofereixen formacions**, que comparteixen les seves experiències... A més, també **podem trobar molts recursos a internet, llibres...** que són molt interessants i que cal aprofitar (AL7). En la nostra opinió, com més constant i variada sigui la formació que reben els docents més perspectives i punts de vista podran tenir i les seves maneres d'actuar tindran més coherència i sentit.

A més, la Conchi també ens parla de la necessitat d'**adaptar els continguts** per tal de no ser excloents, i intentar ser coherents amb els nostres ideals (C12). Això ens fa constatar que la realitat canvia constantment, i que des de l'escola hem de saber adaptar-nos a tots aquests canvis i a les noves realitats. Considerem que aquests canvis que pateix l'escola i el professorat arran de la formació constant ha de veure's reflectit en el dia a dia, de **manera transversal a totes les assignatures**. D'acord amb això, la Laura remarca que està decebuda amb la formació que reben les docents, que considera insuficient. També destaca que des de les associacions segueixen lluitant per aconseguir que aquesta **formació sigui obligatòria per a tothom** (L4). Tal com ella diu, el cas de l'Alba no és únic al món, hi ha molts infants que es trobaran davant de situacions similars i tenen el dret de trobar mestres formades que puguin acompanyar-los. Com diu Guitart, depèn de nosaltres que l'educació reproduïxi els prejudicis i les situacions injustes o que, en canvi, es converteixi en una eina transformadora que garanteixi un món menys discriminatori (Guitart, 2017, p.47).

En aquest cas, tots els infants que després de l'Alba arribin a l'escola es trobaran, probablement, espais molts més segurs i amables, mestres més formades... Tot i que això demostra que hi ha hagut un canvi, creiem que no hauria de ser necessari que una nena patís les conseqüències d'aquesta manca de formació i informació, que hagués de lluitar per fer aquest canvi... sinó que ella mateixa ja pogués gaudir d'aquesta transformació, que hauria de fer-se constantment. Des de l'escola hauríem de **garantir que tots els infants es trobaran amb un lloc segur i amable**. La Laura també destaca que l'escola és un espai on els infants passen la major part del dia, idea que també comparteix l'Alistair (AL10). Segons ell, cal que el professorat tingui la formació i els recursos necessaris, ja que compartim moltes hores cada dia amb els infants. Considerem que moltes vegades els infants passen més temps amb les mestres que amb la família, i per això hem de garantir que reben l'atenció que necessiten.

La Conchi també fa referència a l'ús d'un llenguatge més neutre, més inclusiu (C12), que considera molt important. A part d'això, la Laura remarca que encara queda molt per canviar. Segons ella, s'han de revisar els llibres de text, els continguts, el llenguatge i l'educació basada en el binarisme (L5). Considerem que aquest binarisme es veu especialment reflectit en el llenguatge, ja que és el mitjà que utilitzem per a expressar-

nos i que reproduïx les problemàtiques de la societat i, en aquest cas, del binarisme. Com exposa la teoria queer, les concepcions binàries ens allunyen de la realitat, que és molt més diversa i presenta infinitat de possibilitats (Herrera, 2011, p. 10). Per això, tot i que **utilitzar un llenguatge inclusiu i allunyat dels binarismes** pot ser complicat, ja que no hi estem acostumades, seria necessari oferir cursos de formació per a tot el professorat, de manera que canviem a poc a poc la nostra manera de parlar. Encara que sembli un canvi petit, és important perquè és una manera de donar visibilitat a les realitats invisibilitzades, de ser inclusives amb tothom i de fer sentir més a gust a totes les persones amb les quals convivim, de la mateixa manera que és un canvi a l'abast de tothom. A part del llenguatge, cal remarcar la necessitat d'educar els infants perquè siguin conscients que **el gènere no és un aspecte binari** i que va molt més enllà del que ens fan creure.

8.6. El camí de la descoberta personal

Tant l'Alma com l'Alistair ens parlen de la importància de poder explorar i descobrir com som. En el cas de l'Alistair, ens parla del joc simbòlic durant la seva infància, els únics moments en els quals ell podia ser com realment volia ser sense ser jutjat per ningú (AL16-18). Es tractava d'un **moment d'exploració i descoberta personal**. A través del **teatre i del joc simbòlic**, els infants poden experimentar lliurement amb diferents identitats i maneres de ser, que els poden ajudar a anar descobrint com els agrada ser, com se senten amb diferents personalitats o rols... L'Alma també expressa que en els moments de joc sempre triava personatges femenins. En el seu cas, tot i que tenia clar que des de petita ella sabia que era una nena, va tardar molt a saber que era una dona trans, perquè desconeixia aquesta realitat (AM11). En la nostra opinió, si ens assegurem que tots els infants **coneixen les diferents realitats que existeixen** se sentiran més lliures de ser qui són, especialment si els donem **l'espai necessari per experimentar, descobrir-se a si mateixos i expressar-se** de la manera que se sentin més còmodes. Com diu Guitart, la societat ens imposa uns models de gènere fixos i poc flexibles, que acaben definint com som i com actuem. (Guitart, 2017, p. 40) Per això, és important poder trobar un espai on fugir d'aquestes imposicions. A més, també creiem que és important **oferir als infants referents diversos**, persones que, com l'Alma (AM12), **trenquin amb la normativitat establerta i construeixin noves realitats**, perquè entenguin que les

persones reals són diverses i úniques, més enllà dels models fixos i poc reals que reben constantment de la televisió, les xarxes socials... L'Alistair també afegeix que no hem de pressionar els infants sinó que hem de **respectar els seus ritmes**, i seran ells mateixos els que aniran definint com se senten, la seva personalitat, manera de ser, gustos... (AL19). A més, també destaca que **cada persona i cada experiència és diferent**, i que cal que cadascú decideixi per ell mateix (AL20).

A més, l'Alma també fa una reflexió sobre la seva propia experiència. Després de molts anys de patiment amb el seu cos, expressa que per fi ha après a estimar-lo i ara se sent a gust (AM13). En aquesta reflexió l'Alma fa una crida a l'amor pel propi cos, a estimar-lo tal com és i a entendre que el nostre cos és nostre i ningú té dret a opinar-ne al respecte. Ens hem d'assegurar que els infants creixin i **se sentin lliures amb el seu cos, l'estimin i entenguin que és casa seva**. En una societat que ens vol posar en contra dels nostres cossos, és important treballar l'autoestima i amor propi perquè els infants es valorin i valorin a la resta, entenent què els fa diferents i iguals a la vegada, les seves particularitats i fortaleces... Com diu Missé, cal rehabilitar els nostres cossos, aprendre a estimar-los i respectar-los, perquè el nostre cos és casa nostra i ens acompanyarà sempre (Missé, 2019, pp. 11-12).

La Conchi també ens explica com va ser aquest moment per l'Alba, just després de fer el canvi, quan va **ser realment ella mateixa** (C14). Considerem que el fet que la tutora l'acompanyés, l'escoltés, respectés les seves necessitats i l'oferís un espai segur va fer que l'Alba per fi se sentís còmoda i pogués deixar-se anar i **mostrar-se al món com realment era**.

9. El disseny de la guia

Amb l'ajuda de Maria Altés Galceran, dissenyadora, publicista i educadora, vam procedir a dissenyar la portada de la guia, entesa com una eina per a captar l'atenció de les persones lectores i per a transmetre la idea general de la guia. Per això, vam començar amb una pluja de paraules que ens suggerien els conceptes gènere i educació. De la llista de paraules, en vam seleccionar les següents:

Paraules relacionades amb “educació”:

Infant

Conte

Pati

Joc simbòlic

Imaginació

Colors

Pintura

Rotllana

Diversitat

Somnis

Amor

Motxilla

Mestra

Passió

Guix

Llibre

Construccions

Música

Poesia

Paraules relacionades amb “gènere”:

Capitalisme

Opressió

Inseguretat

Cadenes

Diversitat

Binarisme

Imposició

Identitat

Rols

Lluita

Cossos

Sistema

Etiquetes

Discriminació

Rebel·lar-se

Encaixar

Autoestima

Màscara

Violència

D'aquestes paraules, en vam triar les vuit que, segons el nostre punt de vista, representaven millor aquests dos conceptes en l'imaginari col·lectiu. Les paraules triades van ser: infant, joc simbòlic, pintura, motxilla, opressió, cadenes, cossos i sistema. Després, vam fer una pluja d'idees barrejant aquestes paraules. Algunes de les idees van ser:

- **Una motxilla que pesa molt, que s'ha d'arrossegar.**
- Una motxilla que no es pot obrir.

- Infants descontents amb el seu cos.
- Unes cadenes que impedeixen jugar lliurement.
- Cossos pintats, tacats de pintura.
- **Infants que ratllen o trenquen etiquetes.**
- Cadenes pintades, que es poden esborrar.
- Infants trencant una motxilla plena de pedres.
- **Infants que barregen dos colors per crear-ne molts de diferents.**
- Molts infants trencant o desfent-se de cadenes.
- Pot de pintura que no es pot obrir.

D'aquestes idees, en vam seleccionar tres: una motxilla que pesa molt, que s'ha d'arrossegar (perquè està plena de coses relacionades amb el sistema binari de gènere, com un vestit, un cotxe...), infants que ratllen o trenquen etiquetes que els ha imposat la societat pel seu gènere assignat, i infants que barregen dos colors per crear-ne molts de diferents. D'aquestes tres idees vam acabar triant-ne només una, a partir de la qual es va dissenyar la portada. La il·lustració final, feta per Maria Altés Galceran, vol transmetre la idea que a través de l'educació tenim un poder molt gran per desmuntar el sistema binari de gènere. Al fons de la imatge, observem un mur de llaunes de pintures de color blau i rosa, que representen la barrera que suposa el sistema binari de gènere en el dia a dia dels infants i les opressions que comporten els estrictes models de gènere establerts per la societat. A les llaunes també s'hi poden llegir diferents paraules, que fan referència a les etiquetes que ens imposa la societat depenent del nostre gènere: fort, rosa, educada, poruga, llest, príncep, ballet, futbol... Els infants, que són els protagonistes de la il·lustració, agafen les llaunes i les buiden, transformant el blau i el rosa en molts colors diferents, i barrejant-los. Amb aquesta imatge, volem transmetre la idea que els infants tenen el poder de desafiar les etiquetes imposades, que poden barrejar-les i, fins i tot, transformar-les, ja que el seu gènere no determina com són, què els agrada, els seus gustos o la seva personalitat.

Un cop acabada la il·lustració, es va procedir a crear la guia, seguint el disseny de la portada. Primerament, es va dividir en diferents subapartats i es va seleccionar la informació més rellevant del treball. Després, es va fer un resum dels punts més importants de la discussió de resultats per tal de plasmar les claus a la guia, partint de

l'experiència i la informació extreta de les entrevistes. En tot moment es va tenir en compte que la guia fos un element molt clar, simple i visual, de manera que tothom pogués accedir-hi, tant les persones amb més coneixement sobre el tema com aquelles que s'hi interessaven per primera vegada. A continuació, s'adjunta la guia completa.

QÜESTIONAR EL GÈNERE des de l'educació

PROBLEMA

La societat ens imposa uns models de gènere molt estrictes i poc flexibles que determinen com som i com actuem, i que generen opressions cap a les persones que se surten de la norma. A l'escola, aquests rols i estereotips acostumen a reproduir-se.

SOLUCIÓ

Les mestres tenim un gran paper a l'hora de qüestionar el gènere i replantejar-lo, de manera que tots els infants trobin a l'escola un lloc segur i amable on créixer i desenvolupar-se lliurement.

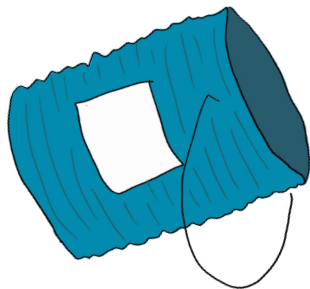
**Per què neix
aquesta guia?**

Quin és l'objectiu?

Oferir una **llista d'accions i actituds que cal tenir en compte per transformar el dia a dia a l'aula dels infants**, i per seguir qüestionant diàriament quin paper donem al gènere a les nostres escoles.

Com s'ha creat?

A través de la mirada de
persones trans i expertes en
gènere.

A qui va dirigida?

A tota la comunitat
educativa, especialment al
professorat d'educació
infantil i primària.

Claus

per transformar el dia a dia a l'aula

Treballar de manera transversal el gènere i la diversitat sexual amb els infants des que són petits.

Remarcant que el gènere no defineix la personalitat, els gustos, la manera de ser o sentir...

Oferir referents positius i diversos per entendre que les persones són diverses, més enllà dels models fixos i poc reals que reben de la televisió, les xarxes socials...

Evitar posar etiquetes al nostre alumnat, deixar-los ser sense qüestionar-los ni jutjar-los.

No permetre ni tolerar actituds no respectuoses a l'aula.

No culpabilitzar els infants per aquestes actituds, sovint les reproduïxen inconscientment.

El paper del professorat

Qüestionar i revisar constantment les nostres accions i actituds, per detectar comportaments no adequats i rectificar-los en cas necessari. Animar els infants a fer el mateix.

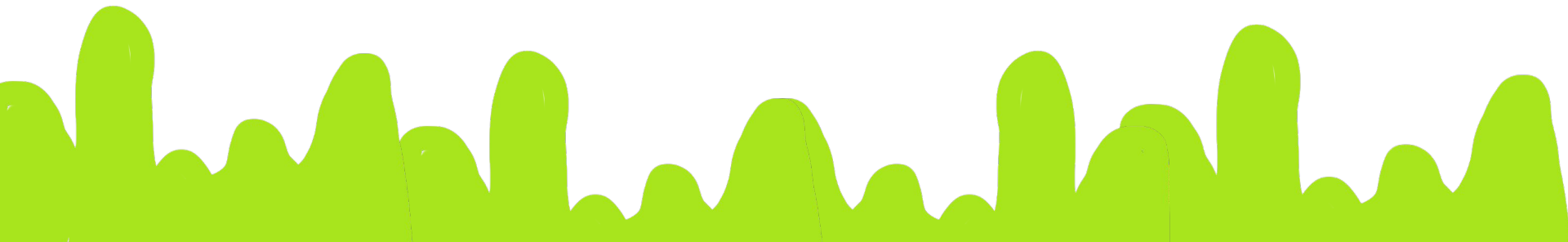
Demandar opinió als infants per **saber com se senten al nostre costat**.

Mostrar-nos properes i atentes amb els infants per acompanyar-los quan ho necessitin.

Trobar persones amb inquietuds similars dins del claustre per **poder comentar situacions, dubtes, neguits...**

Espais de comunicació

Crear espais on els infants puguin expressar-se lliurement i compartir sentiments i emocions amb la resta.

Oferir eines i recursos perquè els infants s'empoderin i puguin denunciar o defensar-se davant de situacions violentes o desagradables...

Fomentar l'autoestima, el respecte, l'autoconeixement... **Aprendre a estimar i valorar el propi cos i el dels altres.** Així, els infants podran mostrar-se al món tal com són.

Espais de descoberta personal

Oferir espais per explorar i descobrir la personalitat, gustos... fugint dels rols i estereotips imposats.

Utilitzar el joc simbòlic i el teatre com a eina per interpretar personatges i personalitats diferents sense por a ser jutjades.

Llenguatge inclusiu

 Abandonar l'ús sexista i binari de la llengua i incloure termes genèrics.

 Preguntar constantment al nostre alumnat amb quin nom i pronoms prefereixen ser tractades.

Respecte

 Recordar als infants la importància de ser respectuosos tant dins com fora de l'escola.

 Assegurar-se que tot l'equip docent es mostra respectuós amb els infants i que els deixa ser com ells volen.

Normalitzar totes les realitats

 Tothom és especial i únic, **no donar tractes especials a cap infant.**

 Donar a conèixer totes les realitats possibles a l'alumnat, encara que no hi hagi cap infant trans o amb una expressió de gènere no normativa a l'aula.

Relació família-escola

Establir una relació positiva i de cooperació amb les famílies i convidar-les a formar part del dia a dia a l'aula.

Mostrar-nos properes i **no jutjar les famílies amb les quals no compartim ideals.**

Oferir **punts de vista variats** als infants, encara que la família pensi diferent, perquè puguin comparar diferents opinions i **desenvolupar el pensament crític.**

Formació del professorat

Rebre formació constant i variada per tal d'obtenir punts de vista diferents i adaptar-nos als canvis de la societat.

Fer una revisió dels continguts que treballem i assegurar-nos que siguin inclusius.

Aprofitar la gran quantitat de recursos que podem trobar a **internet i als llibres.**

Altres recursos

Llibres:

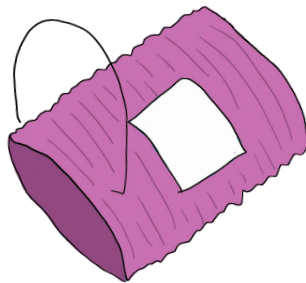
- Platero, R. (L.). (2014). *Trans*sexualidades. Acompanyamiento, factores de salud y recursos educativos*. Barcelona: edicions Bellaterra
- Missé, M. (2019). *A la conquesta del cos equivocad* (3ª ed.). Barcelona/Madrid: EGALES
- Coll-Planas, G. & Vidal, M. (2013) *dibujando el género*. Barcelona/Madrid: EGALES

Recursos en línia:

- Pérez, G. (2017). *¿Qué es la diversidad sexual? Explicación fácil* [Vídeo]. Disponible a <https://www.youtube.com/watch?v=1QbTZYiQ6BA&t=68s>
- Ajuntament de Barcelona. (2019). *Guia de comunicació inclusiva per construir un món més igualitari*. Disponible a <https://ajuntament.barcelona.cat/guia-comunicacio-inclusiva/>
- TALCOMSOM Associació LGTB. (2019). *Recursos LGTB*. Disponible a <http://www.talcomsom.org/recursos/>

Per saber-ne més...

Aquesta guia és el producte d'un TFG amb el mateix títol. Si voleu llegir el treball complet podeu escriure un correu a: ariadna.crpp@gmail.com.

Creació de la guia: Ariadna Cornella Ruiz

Disseny de la portada i il·lustracions: Maria Altés Galceran

11. Conclusions

A continuació, s'exposen un seguit de conclusions a les quals s'ha arribat després de la realització d'aquest treball. Com hem pogut observar en la discussió dels resultats, totes les entrevistades coincideixen en moltes respostes i tenen experiències similars, tot i que les seves realitats són molt diferents. Quan vam començar el treball, vam decidir que conèixer el seu punt de vista i la seva experiència era imprescindible per poder dur a terme la guia. Tot i que el sistema binari de gènere afecta a tothom d'alguna manera o altra, les persones trans són les que pateixen major opressió per part del sistema i, per tant, les que més han reflexionat sobre com ens influencia dia a dia. Per això, la creació de la guia s'ha fet a través de la seva mirada. Com podem observar a la guia, hi ha diferents accions i actituds que les mestres podem tenir en compte per transformar el dia a dia a l'aula, determinades gràcies a la discussió dels resultats i que s'exposen a continuació.

En primer lloc, pel que fa al paper de les mestres, s'ha detectat que l'educació sobre la diversitat sexual i el gènere hauria de donar-se des que els infants comencen l'escola, de manera transversal i adaptant-nos a la seva edat i les seves necessitats. A més, també és necessari oferir als infants referents positius perquè puguin entendre que les persones són úniques i diverses. També es destaca que no s'ha d'encasellar ni posar etiquetes als infants. És important que a l'escola els deixem ser lliurement sense qüestionar-los ni jutjar-los. D'altra banda, cal remarcar que no s'han de tolerar actituds trànsfobes o comportaments no respectuosos a l'aula, de la mateixa manera que no podem culpabilitzar als infants per aquestes actituds, ja que moltes vegades les reproduïxen inconscientment. En canvi, sí que és molt important animar els infants a revisar i reflexionar constantment sobre les seves actituds, per tal que puguin detectar comportaments no adequats i rectificar-los.

Pel que fa a la relació de les mestres amb els infants, les entrevistades recorden especialment les mestres que eren properes, atentes i familiars, i que sempre estaven disposades a escoltar-les i acompanyar-les quan ho necessitaven, dins i fora de l'aula. També coincideixen que aquestes mestres anteposaven l'educació emocional i la resolució de conflictes als continguts, i que creaven ambients de confiança a la classe. Per tant, és necessari que les mestres qüestionem i revisem les nostres accions i actituds

per poder desaprendre diàriament i formar-nos com a millors persones i docents. Demanar l'opinió als infants també és molt interessant, ja que saber com se senten al nostre costat ens pot ajudar a canviar actituds o accions amb les quals no se sentin còmodes.

Per altra banda, s'ha identificat la necessitat de crear espais de comunicació on els infants se sentin segurs per expressar-se, compartir sentiments i opinions amb la resta de la classe, i així poder crear un ambient familiar i de confiança. A més, també és interessant que l'alumnat pugui comptar amb espais de descoberta personal, en els quals puguin explorar i descobrir personalitats, maneres de ser o gustos que s'allunyen dels imposats segons el seu gènere.

Com hem pogut observar, també es dona molta importància al llenguatge inclusiu, com una manera d'abandonar l'ús sexista i binari de la llengua. De la mateixa manera, també es destaca que cal preguntar als infants quin nom i pronoms prefereixen, per tal de fer-los sentir a gust. D'altra banda, s'ha observat que és necessari normalitzar totes les realitats i no donar tractes especials a cap infant ni destacar la diferència, sinó remarcar les particularitats de cada persona, allò que ens fa úniques. A més, és important que els infants coneguin totes les realitats existents perquè puguin ser conscients de la gran diversitat que trobaran en el seu dia a dia dins i fora de l'escola. Relacionat amb això, es considera que tractar amb respecte l'alumnat és bàsic i fonamental, com també és important que els infants aprenguin a ser respectuosos.

Per últim, s'ha detectat que el professorat ha de rebre formació constant i variada, per tal d'obtenir punts de vista diferents sobre un mateix aspecte i adaptar-se a les noves realitats. A més, també cal revisar constantment els continguts i llibres, per assegurar-nos que siguin inclusius. Pel que fa a la relació família-escola, s'observa la importància d'establir una relació positiva i de cooperació amb les famílies, de convidar-les a formar part de l'aula i del procés d'aprenentatge dels infants. En el cas que una família no comparteixi els nostres ideals, cal no jutjar-la i intentar mostrar-nos properes. Tot i això, no s'ha de negar cap informació als infants, ja que és important que puguin comptar amb diferents punts de vista, per donar-los l'oportunitat de decidir per ells mateixos, de comparar diferents opinions i de desenvolupar, a poc a poc, el pensament crític.

Tenint en compte els punts exposats anteriorment, s'ha creat una guia que, tal com es proposava a l'objectiu general, determina un seguit d'aspectes bàsics que cal tenir en compte en el dia a dia a l'aula per tal de crear espais més segurs i lliures per a tots els infants i aspectes que cal evitar per no reproduir els rols i estereotips de gènere. Per a assolir l'objectiu general, primerament es va treballar amb els específics. Gràcies a la redacció del marc teòric, es va determinar com l'escola i la societat influeixen en la perpetuació de rols i estereotips de gènere i les problemàtiques que això comporta. A través de les entrevistes, també hem pogut observar que l'escola té un gran paper per poder transformar amb petites accions el dia a dia a l'aula. Per acabar, la discussió dels resultats va contribuir a descriure quines pràctiques perjudiquen o afavoreixen una educació que permeti trobar als infants un espai segur on créixer i expressar-se lliurement, sense que els estrictes models de gènere establerts per la societat es converteixin en una barrera.

12. Limitacions i prospectiva

A continuació, s'exposa quines són les limitacions que han sorgit a l'hora de realitzar el treball, així com les que ens podem trobar a l'hora d'aplicar les claus de la guia o de seguir amb la investigació. Per altra banda, es reflexiona sobre quina és la prospectiva del treball.

Pel que fa a les limitacions, cal destacar la falta de temps. El gènere és un concepte molt ampli i del qual hi ha molta informació, debats, opinions diferents... Tot i que s'ha fet una recerca exhaustiva, en aquest treball només s'exposen els conceptes bàsics. A més, a l'hora de fer les entrevistes, només es va poder parlar amb cinc persones. Encara que les respostes obtingudes han estat suficients per fer una guia completa, considerem que hagués estat interessant poder invertir més temps a fer més entrevistes. Una altra de les limitacions d'aquesta guia és que no inclou la visió d'altres realitats, com per exemple la perspectiva d'una persona de gènere no binari. Personalment, ens hauria agradat molt poder comptar amb la seva opinió, ja que sovint les seves experiències són invisibilitzades, però no ha estat possible per la falta de temps.

Una altra de les limitacions és que la guia no s'ha pogut revisar. Tot i que la idea era poder contactar amb persones expertes per tal de fer una valoració de la guia i proposar

milliores, la falta de temps no ho ha fet possible. Tot i que la guia ha estat revisada per companyes del món educatiu que han proposat diverses millores, seria interessant poder compartir la guia tant amb persones trans, expertes en gènere i amb professionals del món de l'educació per a poder ampliar-la i millorar-la.

D'altra banda, una de les principals limitacions que ens trobem, tant per la guia com per la redacció del treball, és que no és fàcil qüestionar tot allò que hem après o hem interioritzat durant la nostra socialització. Tot i que lluitem cada dia per desmuntar el sistema de gènere i les opressions que aquest comporta, el sistema binari és una paret amb la qual es va xocant constantment. És un sistema que està tan arrelat i interioritzat en la societat que és molt difícil intentar qüestionar-lo, ja que s'amaga en les nostres accions, la nostra manera de ser, la nostra personalitat... A més a més, el binarisme, tal com està instaurat en la nostra societat, beneficia un sistema que moltes persones no volen desmuntar perquè en tenen molts interessos, i no sempre és fàcil desafiar-los.

Tot i això, per petites que siguin les nostres accions, estem marcant una diferència, i ho veiem clar quan les entrevistades, l'Alma, l'Alistair i l'Alba, ens parlen de les mestres que van fer-les sentir acompanyades i estimades durant la seva escolarització. Algunes d'elles, fins i tot, actualment mantenen el contacte amb aquestes mestres. Així doncs, hem de confiar en aquest poder que ens dona compartir tant de temps i experiències amb els infants, per poder marcar la diferència.

Pel que fa a la prospectiva, considerem que aquesta guia pot ser un primer pas per canviar la realitat a les aules i per seguir amb un debat que fa temps que està sobre la taula: el poder transformador de l'educació. Aquesta guia és simplement una invitació per seguir aprenent i descobrint més sobre aquest concepte complex que és el sistema del gènere. A més, l'ús de la guia es pot fer de manera individual, independentment de la posició de l'escola. Per tant, encara que la resta del claustre no comparteixi les mateixes idees, cada persona, a nivell individual, podrà seguir qüestionant quina educació està donant al seu alumnat per poder replantejar-se quin paper es dona al gènere a la seva aula, i així garantir que tots els infants podran estar-hi a gust.

Per totes les qüestions exposades anteriorment, ens adonem que aquest treball no s'acaba aquí, sinó que és una llavor que ha de créixer i germinar amb el temps. Cada nou

aprenentatge obre la porta a una nova reflexió, que ens fa qüestionar-nos alguna realitat sobre la qual no havíem pensat abans. Per això, l'aprenentatge no s'atura mai. Així doncs, tot i que l'objectiu de crear una guia bàsica i simple s'ha assolit satisfactòriament, considerem que és simplement un primer pas cap a una investigació més exhaustiva. Un cop t'adones de les opressions que comporta el sistema binari de gènere, i de l'entramat de fils que hi ha al darrere, és difícil no qüestionar-te dia a dia el món que t'envolta, les realitats i vivències de cada persona i cada societat, i això et permet desaprendre diàriament per a poder tornar a aprendre després i lluitar per un món més just. Com a educadores, no ens podem conformar amb el que sempre hem fet o amb el que hem après, perquè el món canvia dia a dia i hem d'estar preparades per a adaptar-nos i garantir que els infants trobaran al nostre costat un lloc amable i segur on créixer i viure lliurement.

13. Referències

- Ajuntament de Barcelona. (2019). *Guia de comunicació inclusiva per construir un món més igualitari*. Recuperat de <https://ajuntament.barcelona.cat/guia-comunicacio-inclusiva/>
- Ardèvol, E., Bertrán, M., Callén, B., Pérez, C. (2003). Etnografía virtualizada: la observación participante y la entrevista semiestructurada en línea. *Athenea Digital. Revista de Pensamiento e Investigación Social*, (3), 72-92. ISSN: 1578-8946. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=53700305>
- Barker, M., & Scheele, J. (2017). *Queer. Una historia gráfica*. Santa Cruz de Tenerife: Melusina
- Breu, M. (2018). *Diccionari LGBT (lèsbic, gai, bisexual, trans)* (2a ed.) Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminología. Recuperat de <http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/256/>
- Butler, J. (2001). *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*. Mèxic: Paidós

- Carrillo Flores, I., Burguet Arfelis, M., Guitart Aced, R., Lomas García, C., & Sáinz Ibáñez, M. (2017). *Desfer la teranyina del gènere des de l'educació*. Vic: Eumo Editorial
- Cimiano, B. [@trans*poesía]. (2020, abril 15). -Niñxs- *Poesía de un 30 día*. [Publicació a Instagram]. Recuperat de https://www.instagram.com/p/B_ACp4xqiOr/?igshid=kbr95ycsq5x4
- Coll-Planas, G. & Vidal, M. (2013) *dibujando el género*. Barcelona/Madrid: EGALES
- de Beauvoir, S. (1985). *El segundo sexo. La experiencia vivida*. Buenos Aires: Siglo Veinte.
- Fàbregues, S., Meneses, J., Rodríguez-Gómez, D., & Paré, M. H. (2016). *Técnicas de investigación social y educativa*. Barcelona: Editorial UOC. Recuperat de <http://femrecerca.cat/meneses/publication/tecnicas-investigacion-social-educativa/tecnicas-investigacion-social-educativa.pdf>
- Herrera, C. (2011). *Más allá de las etiquetas*. Tafalla: Txalaparta
- Herrera, C. (2016). Sexualidad queer: gente “rara” y amores diversos. *Revista de estudios de juventud. Jóvenes e identidades*, (111), 57-74. ISSN: 0211-4364. Recuperat de http://www.injuve.es/sites/default/files/revistaestudiosjuventud_111.pdf#page=44
- Institut d'Estudis Catalans. (s.d.). Normal. *DIEC2 (Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans. Recuperat de <https://dlc.iec.cat/Results?DecEntradaText=normal&AllInfoMorf=False&OperEntrada=0&OperDef=0&OperEx=0&OperSubEntrada=0&OperAreaTematica=0&InfoMorfType=0&OperCatGram=False&AccentSen=False&CurrentPage=0&refineSearch=0&Actualitzacions=False>
- Martxueta Pérez, A., & Etxeberria Murgiondo, J. (2014). Claves para atender la diversidad afectivo-sexual en el contexto educativo desde un enfoque global

- escolar. *Revista Española de Orientación y Psicopedagogía*, 25(3), 121-128. ISSN: 1139-7853. Recuperat de <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=338233061009>
- Missé, M. (2019). *A la conquista del cuerpo equivocado* (3a ed.). Barcelona/Madrid: EGALES
- Pérez, G. (2017, juliol 25). *¿Qué es la diversidad sexual? Explicación fácil* [Vídeo]. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=1QbTZYiQ6BA&t=68s>
- Platero, R. (L.). (2014). *Trans*sexualidades. Acompañamiento, factores de salud y recursos educativos*. Barcelona: edicions Bellaterra
- Regidoria de Feminismes i LGTBI. Ajuntament de Barcelona (s.d.). *Glossari de termes LGTBI*. Recuperat de <https://ajuntament.barcelona.cat/lgtbi/ca/recursos-i-actualitat/glossari>
- Sánchez Sáinz, M. (2019). *Pedagogías queer. ¿Nos arriesgamos a hacer otra educación?* Madrid: Catarata
- TALCOMSOM Associació LGTB. (2019). *Recursos LGTB*. Recuperat de <http://www.talcomsom.org/recursos/>
- Turu, J. [Joan]. (2013, desembre 12). Si els deixem d'etiquetar els deixarem ser! [Il·lustració a Facebook]. Recuperat de <https://www.facebook.com/261355487354378/photos/a.261428684013725/261432487346678/?type=3&theater>

Annexos

Annex 1. Glossari

Per a la redacció d'aquest glossari s'han utilitzat les definicions del Diccionari LGBT del Centre de Terminologia TERMCAT (Breu, 2018) i del Glossari de termes LGTBI del web Diversitat sexual i de gènere de l'Ajuntament de Barcelona (Regidoria de Feminismes i LGTBI, s.d.).

Diversitat sexual: També coneguda com a diversitat sexual i de gènere, és un terme que utilitzem per referir-nos als diferents sexes biològics, orientacions sexuals, identitats de gènere i expressions de gènere.

-Sexe biològic:

“Conjunt de característiques biològiques, especialment de tipus genètic, orgànic i hormonal, sobre la base de les quals s'estableix la distinció entre homes i dones”.

-Sexe masculí: s'associa amb el concepte mascle i amb els cromosomes XY, tenir penis i testicles.

-Sexe femení: s'associa amb el concepte femella i amb els cromosomes XX, tenir vagina i ovaris.

-Intersexual: “persona que ha desenvolupat de manera natural característiques físiques sexuals pròpies tant dels homes com de les dones, i els seus cromosomes no s'adeqüen al model binari XY o XX. Normalment, el sexe de naixement de molts nens que neixen intersexuals es defineix amb cirurgia. ”.

-Identitat de gènere

“Sentiment de pertinença a un gènere determinat. Identificació de les persones amb els rols que socialment s'atribueixen a homes i dones, independentment del gènere que se'ls va assignar en néixer segons les seves característiques biològiques”.

-Persona cis (cisgènere o cissexual): “persona que s'identifica amb el gènere que li va ser assignat en néixer segons les seves característiques biològiques”.

-Persona trans (transgènere, transsexual...): “persona que no s'identifica amb el gènere que li va ser assignat en néixer segons les seves característiques biològiques, sigui perquè se sent del gènere contrari o bé perquè la seva identitat no s'ajusta a les categories de gènere tradicionalment establertes”. Normalment s'utilitza l'abreviatura

trans perquè “es considera més neutra i més inclusiva”. Aquest concepte engloba molts altres, com transsexual, agènere, gènere fluid...

-Orientació sexual:

“Tendència d'una persona a sentir atracció sexual per altres persones o no segons el sexe o el gènere a què pertanyen”. Algunes persones prefereixen afegir, a part de l'atracció sexual, l'atracció afectiva, sentimental i emocional.

-Heterosexual: “persona que sent atracció sexual per persones de l'altre sexe”.

-Homosexual: “persona que sent atracció sexual per persones del seu mateix sexe”. Inclou els conceptes lesbiana o gai.

-Bisexual: persona que sent atracció sexual per persones del seu mateix sexe i dels altres. Tot i que antigament la definició per a bisexual era: “persona que sent atracció sexual per homes i per dones”, actualment ha canviat per no excloure les persones que no s'identifiquen amb el sistema binari de gènere. Un concepte molt similar és **pansexual**, que es defineix com a “persona que pot sentir atracció sexual per qualsevol altra persona, independentment del sexe o el gènere a què pertanyi”. Tot i això, és un concepte molt polèmic, ja que moltes persones creuen que invisibilitza la realitat bisexual, i creuen que les dues paraules són el mateix.

-Asexual: “persona que no sent atracció sexual per ningú”. Tot i això, les persones asexuals sí que poden sentir desig sexual. També poden relacionar-se afectivament i romànticament.

Tot i que aquestes són les orientacions sexuals més conegudes, n'existeixen moltes més, com per exemple, demisexual, al·losexual, fraisexual... És necessari ser conscients que l'orientació i la identitat són independents, és a dir, la teva identitat no condiciona la teva orientació ni a l'inrevés.

-Expressió de gènere:

“Manera en què una persona manifesta exteriorment elements que tenen a veure amb el gènere, sigui a través de la manera de vestir o l'aparença en general, del comportament, les afinitats, etc. L'expressió de gènere no coincideix necessàriament amb la identitat de gènere. S'identifica amb un rol de gènere femení o masculí, o amb una combinació de tots dos”. En aquest últim cas, parlem d'expressió andrògina, la “combinació de característiques masculines i femenines en una mateixa persona, anant més enllà del model binari”.

Encara que les puguem classificar en masculines, femenines o andrògines, hi ha tantes expressions de gènere com persones al món, ja que cadascú es mostra als altres d'una manera única i diferent.

Aquests quatre conceptes (sexe, orientació, identitat i expressió) són independents i no tenen cap relació amb els altres. A més, es barregen entre si, de manera que existeix infinitat de combinacions i possibilitats, fent que cada persona sigui especial i única.

Un cop definides les quatre grans categories, cal aprofundir en aspectes més específics i que són molt utilitzats per la comunitat LGBT+.

-Comunitat LGBT+: “Col·lectiu social format per lesbianes, gais, bisexuals i trans. L'ordre de les lletres que la constitueixen és variable, tant en català com en la resta de llengües”. Així, moltes vegades la veurem escrita com a LGTB i, recentment, s’hi afegeix una I per a referir-se a intersexuals, una Q per a queers, i una A per a asexuals: LGTBIIQA. A part d’això, molts col·lectius prefereixen utilitzar la forma LGBT+, acompanyada del símbol +, ja que la diversitat sexual és molt gran i és una manera d’incloure-la tota sense haver d’escriure una paraula molt llarga.

Altres col·lectius consideren que aquestes sigles són excloents i en proposen d’altres, tot i que encara són força desconegudes: GSRDI (Gèneres, Sexualitats i Romanticismes Divergents i Intersex) o MOGAI (Marginalized Orientations, Gender identities And Intersex).

-Dissidència sexual: “Conjunt d'orientacions sexuals i identitats de gènere que no tenen cabuda en el model heteronormatiu”. Per tant, una **persona dissident** és algú que “amb una orientació sexual o una identitat de gènere (o expressió de gènere) que no té cabuda en el model social cisheteronormatiu”.

Com s’ha explicat anteriorment, es consideren trans totes les persones que no encaixen dins l’etiqueta de persona cis. La gran varietat d’identitats existents queden recollides en el que alguns col·lectius anomenen **paraigües trans**. La paraula trans s’utilitza actualment com a paraigües per englobar diferents conceptes: transsexual, transgènere, gènere no binari...

-Transsexual: “Persona que s'identifica amb el gènere contrari a aquell que li va ser assignat en néixer segons les seves característiques biològiques. La forma transsexual té un origen mèdic i s'associa sovint a les persones que han completat la transició per a adequar la seva expressió de gènere a la seva identitat de gènere, especialment a les que s'han sotmès a tractaments mèdics i a una operació de reassignació sexual”.

-Transgènere: “persona que no s'identifica amb el gènere que li va ser assignat en néixer segons les seves característiques biològiques, sigui perquè se sent del gènere contrari o bé perquè la seva identitat no s'ajusta a les categories de gènere tradicionalment establertes”. Habitualment s’associa amb persones que no s’han sotmès a tractaments mèdics ni a operacions de reassignació sexual, però cada vegada més s’utilitza, de la

mateixa manera que l'abreviatura *trans*, com a paraigües per a totes les identitats que no són cisnormatives.

Ja que la línia que separa la definició de transsexual i transgènere és molt fina i genera desacords, és molt millor utilitzar la paraula *trans*, ja que pot englobar totes les realitats. Sempre que diem *trans*, ens referim a qualsevol persona que no sigui cis, encaixi o no amb el sistema binari de gènere. Tot i això, hi ha persones de gènere no binari que no s'identifiquen amb l'etiqueta *trans*.

-Persona de gènere no binari: “tota persona amb una identitat de gènere que se situa fora de la classificació binària home/dona”. A vegades s'utilitza *genderqueer* com a sinònim. Aquest concepte n'engloba molts altres, com per exemple:

-Agènere: “persona que no s'identifica amb cap gènere específic”.

-Gènere neutre: persona que s'identifica amb un “gènere indefinit o no marcat”.

-Bigènere: “persona que s'identifica amb dos gèneres. Inclou les persones que se senten home o dona segons el context o el moment vital, o les que se senten home i dona alhora”.

-Gènere fluid: “persona que pot no identificar-se amb una sola identitat sexual, sinó que circula entre masculí, femení i/o també altres gèneres”.

-Disfòria de gènere: “Sentiment de pertànyer a un gènere diferent del sexe de naixement. Gràcies a la lluita d'associacions LGBTI, la disfòria de gènere ha deixat de ser considerada una malaltia per part de l'Organització Mundial de la Salut. Es considera "incongruència de gènere" per a que pugui constar en els manuals i així, qui vulgui rebre tractament mèdic, el pugui rebre”. És un terme sovint rebutjat per la comunitat *trans*, ja que es relaciona amb la transsexualitat com una malaltia.

-Despatologització *trans*: “La transsexualitat és una categoria mèdica que ha classificat psiquiàtricament com a trastorn la diversitat d'identitats de gènere. Actualment els col·lectius en defensa els drets de les persones *trans* consideren que el fet *trans* no és un trastorn mental i lluiten per la seva despatologització”.

-Trànsit: “procés de naturalesa i durada variables pel qual una persona transgènere adequa la seva expressió de gènere a la seva identitat de gènere, que pot comportar intervencions de tipus mèdic, social o legal”.

-Transfòbia: “Odi, por, intolerància, discriminació o prejudici irracional contra les persones *trans*. Pot manifestar-se en forma d'abús verbal, emocional, físic i sexual contra les persones *trans*”.

-Teoria Queer: “teoria que rebutja la categorització de les persones segons la concepció binària tradicional dels sexes, els rols que s'atribueixen socialment a homes i dones i l'existència de l'orientació sexual, que considera només construccions culturals del sistema heteronormatiu”.

-Cisheteronormativitat: també existent per separat com a cisnormativitat o heteronormativitat. Es considera un “règim social, polític i econòmic que imposa les pràctiques sexuals heterosexuales mitjançant diversos mecanismes mèdics, artístics, educatius, religiosos, jurídics, etc., i a través de diverses institucions que presenten l'heterosexualitat com a necessària per al bon funcionament de la societat i com l'únic model vàlid de relació sexoafectiva i de parentiu”. També inclou la “tendència a considerar tothom, per defecte, cissexual i a privilegiar socialment la cissexualitat com a model d'identitat de gènere”.

-Rols de gènere: “conjunt de comportaments i activitats que s'atribueixen socialment a cadascun dels sexes, que és variable segons les cultures”.

-Estereotips de gènere: “idea preconcebuda i simplificadora, basada generalment en pseudoconeixements, tòpics o patrons culturals prèviament establerts, que s'utilitza per a conceptualitzar una realitat social, especialment persones i grups”, en aquest cas referents al gènere.

-Sistema binari o binarisme: “model que estableix dos únics gèneres: el masculí i el femení, i els atribueix a dos únics possibles sexes: el sexe femení va unit al gènere dona, i el masculí, al gènere home. Aquest sistema exclou les persones amb identitats i/o expressions de gènere diverses, i les persones amb cossos no normatius segons el model (com les persones intersex)”. És una visió molt simplista de la realitat, que exclou la complexitat humana.

Annex 2. Presentació dels resultats

Alma, activista trans de 21 anys.

L'Alma (AM) és estudiant de Musicologia i activista trans des de fa tres anys. Imparteix cursos i xerrades, especialment a la UAB, la seva universitat. A part d'això, també fa activisme a través de l'art, és cantant i música.

Experiències personals

1'53"

AM1: "La meua educació pel que fa al gènere va ser pràcticament nul·la, vull dir, jo mai he rebut cap formació ni a primària, ni a infantil ni a l'institut sobre sexualitat, gènere o sexe. Vaig anar a un centre que era concertat i religiós, i aquestes coses no es permetien, no estaven ben vistes, ni parlar de sexe ni del que era llibertat de l'individu".

3'36"

AM2: "Vaig rebre bullying de certs professors, ja no només d'alumnes sinó de professors que, o bé ho permetien o bé s'afegien a dins d'aquesta obsessió per voler ficar-se amb una persona que no era normativa a dins del sistema que s'havia conformat al centre, la veritat és que va ser un horror".

L'Alma ens explica que no va rebre cap **formació sobre gènere i sexualitat** durant la seva escolarització. Aquest desconeixement pot portar a situacions de violència o rebuig per part de la resta d'alumnes, i en ocasions per part de mestres també. Tal com diu l'Alma, a vegades rebia la discriminació directa per part dels mestres, però també era discriminada quan el professorat permetia certs comportaments o actituds a l'aula per part de la resta de companys i companyes. L'Alma ens planteja la necessitat dels infants de **rebre educació sobre el tema** i dels mestres de rebre **formació constant**, així com entendre que **el professorat no pot permetre ni tolerar actituds o comportaments no respectuosos** dins l'aula.

El paper de les mestres

4'35"

AM3: "Si pogués tornar a l'escola el primer que faria seria queixar-me, queixar-me molt, de tot. Jo em queixo molt en la meua vida diària, em queixo d'absolutament tot el que em pareix que no és just en la societat en la qual vivim ara. Així que jo agafaria i em queixaria de tot, em donaria igual. Això és el que li diria a la meua jo del passat, no et callis res, porque vales mucho. No li deixaria callar-se les coses. Jo agafaria i em queixaria, tant de professors com de les situacions injustes. Li plantaria cara a les persones que em van fer la vida impossible".

Pel que fa al paper de les mestres, l'Alma reflexiona sobre què hauria canviat si pogués tornar a l'escola: es queixaria. Molts infants que pateixen situacions de discriminació per la seva manera de ser tenen pocs recursos per alçar la veu, moltes vegades callen per por o per falta d'espais segurs per fer-ho. Si pogués tornar a l'escola, l'Alma necessitaria **espais on sentir-se segura per poder expressar-se**, així com espais per reflexionar i revisar les pròpies actituds.

7'20"

AM4: "Com a mestre, el que s'hauria de fer, en general, és partir des de la perspectiva que estàs parlant amb éssers humans, ja sigui d'una edat o d'una altra, al final estàs parlant amb persones que són i es mereixen igual de respecte que tu. Així que, des d'aquest punt, des del respecte, agafar i dir, vale, com volen les meves alumnes ser respectades, com volen que les tracti, volen un ambient determinat, volen un altre. Sempre s'ha d'intentar crear un ambient bo i agradable".

8'18"

AM5: "S'ha de saber, primer, educar des del principi, en lo que és els temes de gènere, temes de sexualitat, perquè el que no pot ser és que persones com la meua promoció i totes les de dalt i totes les d'abaix es criïn sense saber

absolutament res del que hi ha després al carrer. Això per una banda, i per l'altra sempre tractar des del respecte, sempre sempre”.

9'10”

AM6: “Això ja no és perquè siguin alumnes, és perquè són persones, al cap i a la fi, no pots agafar una persona i qüestionar-li la seva sexualitat, no pots qüestionar-li el seu gènere. Tampoc pots agafar o insultar algú enmig d'una aula o no pots menysprear una persona pel seu sexe o pel seu gènere o per la seva sexualitat o per la seva identitat de gènere, perquè és el que et deia abans, no t'estàs apropant amb un respecte a l'alumne. No estàs donant-li les eines necessàries a l'alumne ni per després sortir al carrer i veure tota la diversitat que pot haver-hi de l'ésser humà, ni estàs donant les eines de creixement personal perquè l'alumne pugui tenir una estabilitat emocional i una estabilitat mental. Mai saps el que està vivint l'alumne a casa, lo mínim és que al menys el sistema educatiu doni un respecte i una formació, sobre que hi ha més enllà d'aquesta visió canònica que s'ha donat sempre”.

En aquests tres últims fragments, l'Alma ens parla molt de **respecte**. A part d'això, cal **tenir en compte sempre les alumnes**. L'educació ha de girar al seu voltant i, per això, és vital que ens posem al seu lloc, preguntant-nos si els estem tractant com els agradaria, preguntar-los directament a elles, plantejar-nos quines són les seves necessitats i actuar a partir d'aquí.

11'07”

AM7: “No s'ha de crear un espai especial per a les persones trans, ni donar-los un tracte especial. Jo no crec que la persona s'hagi de sentir especial, perquè en el moment en què tu fas sentir especial a la persona, ja no només a ella mateixa, sinó davant d'una classe, l'estàs titllant d'especial, en aquell moment no normalitzes una causa, no normalitzes a una persona, sinó que remarques la diferència, indistintament de si és trans o no. Jo el que faria seria agafar i preguntar-li si necessita qualsevol tipus d'ajuda, donar tot el suport... I haver tingut moltes classes abans al voltant de tot això, per si en el futur hi ha algun

nen o nena trans, tenir una classe preparada per integrar aquesta persona i que es normalitzi. Hi ha moltes escoles que fins que no es troben davant d'un cas no actuen, no parlem del tema fins que no ens trobem amb el tema. Hi ha molts protocols per actuar un cop ha passat, però abans no”.

És molt important reflexionar sobre **allò que considerem normal i el que no**. El fet de destacar algú, com diu l'Alma, pel simple fet de ser diferent no té cap sentit, ja que estàs remarcant una diferència en comptes de **normalitzar totes les realitats**.

La relació família-escola

17'35”

AM8: “En el moment en què tu estàs donant aquest tipus d'educació als infants, estàs donant una altra visió distinta a la que li estan donant els pares, les mares... qualsevol tipus de família. Però sí que li estàs donant una altra manera de veure les coses, saps? Això no és només bo per a la persona estudiant, en el sentit que li pots ajudar en temes de sexualitat i gènere, sinó que a més és bo perquè li estàs donant dos sistemes distints per poder pensar, per entendre la realitat. En el moment en què tu li estàs donant a l'infant un sistema que va més enllà del del pensament que és el canònic, que és el que sempre ha estat a dins, li estàs donant a l'infant una eina per poder desenvolupar un pensament crític que li serà molt útil després a la seva vida, per enfrontar-se a la vida amb una altra perspectiva”.

Tal com diu l'Alma, és imprescindible una educació sobre gènere i sexualitat a l'escola, perquè així **oferim altres realitats als infants**, diferents de les que reben a casa. No es tracta de menysprear els ideals de les famílies, sinó de donar a l'infant **punts de vista diferents**, per poder comparar-los i crear la seva pròpia opinió. Hem de donar-los **eines per poder ser crítics** amb els seus ideals i els de les persones que els envolten, i que així puguin decidir sobre els seus propis ideals i s'enfrontin a la vida amb una mirada i un esperit crítics.

Com ha de ser una bona mestra?

2'10"

AM9: "Mira fins on havia arribat el bullying per part de professors, era arribar a classe i tancar-me a una aula a part, a les fosques, amb una làmpada per fer-me interrogatoris, fins a aquest punt he estat marginada en aquest aspecte per part del professorat. L'Elsa estava al corrent i va fer un seguiment, sobretot a quart de la ESO perquè va ser quan vaig deixar d'anar a classe, per temes de depressió. Vaig anar com un mes i mig, en tot el curs. Ella (l'Elsa) va ser la que va dir que això s'havia de solucionar. Ella em va ajudar molt".

5'12"

AM10: "Eren persones molt dolces, van dedicar el temps necessari a escoltar les necessitats que jo tenia. La Rita es parava al mig del passadís, al pati, on fos, per poder parlar amb mi si em veia tota sola. Ella i l'Elsa van saber donar un respecte i uns cuidados que una persona com jo necessitava en aquell moment. Tenien una sensibilitat en aquests temes, van saber veure el que estava passant, ser conscients del que passa a la teva aula, ser conscients de que a la seva aula no hi ha un ambient de respecte i fer algo al respecte".

En aquests fragments, l'Alma ens parla de dues mestres que van marcar una diferència en el seu pas per l'escola. Les defineix com dues mestres molt **properes, dolces i atentes**. Com ella diu, una mestra ha de saber **escoltar a les seves alumnes, comprendre les seves necessitats i acompanyar-les** en tot moment.

El camí de la descoberta personal

7'24"

AM11: "No va ser fins molt endavant a la meua vida que jo vaig saber què era una persona trans. Mai m'havien parlat del que era una persona trans. Mai, mai me n'han parlat d'això. Era una realitat que jo desconeixia, però jo crec que era una cosa que jo sabia des de sempre, els records que tinc com a mínim. Per

exemple, quan jugàvem al pati o a videojocs jo sempre triava un personatge femení. A vegades volia comprar-me certa roba però sabia que no ho podia dir ni ho podia fer, perquè sabia que no anava a tenir una bona acceptació. Jo era molt conscient de l'ambient que m'envoltava en aquell moment i del que podia fer i del que no".

Aquí, l'Alma ens parla de la necessitat de donar informació i coneixement als infants. En molts casos, infants que no encaixin amb la normativitat establerta podran sentir-se perduts, sense saber per què no encaixen amb els models de gènere establerts. Potser no podem donar-los una resposta però sí que **podem posar al seu abast tota la informació i eines que necessitin.**

12'44"

AM12: "Jo em sento a gust amb el meu cos, ara mateix no tinc la necessitat d'hormonar-me. La disfòria de gènere no és més que un malestar creat per una societat malalta, en el sentit en què jo no puc quedar-me estancada en el que pensi la societat de mi, però em pot afectar el que la societat pot arribar a pensar de mi. Quan jo surto amb barba, maquillada i amb un vestit, m'agraden les mirades, perquè sé que els estic provocant, m'agrada trencar els caps de la gent".

Moltes vegades, l'activisme de l'Alma passa per provocar incertesa o perplexitat en la societat que l'envolta, a la qual li costa entendre, per exemple, que una dona pugui portar barba. Com ella, moltes persones, des de diferents perspectives, lluiten per **trencar la normativitat establerta i construir noves realitats**, adaptant-se a una realitat diversa.

14'39"

AM13: "He patit moltíssim amb el meu cos, però jo ara em sento a gust. El que vull fer, sortint així, és passar a formar part del cànon. El que a mi m'agradaria és normalitzar un cos. Al cap i a la fi, no hi ha cossos erronis. Cadascú és lliure de fer el que vulgui amb el seu cos perquè per això és seu. Jo tinc el meu cos, me l'estimo, perquè el meu cos és el meu temple, i l'he de venerar, com si fos un déu

o una deessa, i faré amb ell el que jo vulgui, si jo em vull tatuar, em vull posar tetes o vagina, a la gent li hauria de donar igual. Tu fes el que tu vulguis, no hi ha cossos erronis, ni els prims, ni grassos, ni negres, ni homosexuals, ni les persones transgènere que decideixen canviar de sexe, ni les persones no binàries... No hi un cos erroni, no n'hi ha. El que s'ha de buscar sempre és salut, ser saludable i poder tenir tot l'amor que necessitits i poder donar tot l'amor que puguís. Així creem una societat, des del respecte i des de l'amor".

En aquest últim fragment, l'Alma fa una crida a l'**amor pel propi cos**. Tal com diu ella, el nostre cos és nostre i ningú pot dir-nos què fer o què no fer, i cal aprendre a estimar-lo i respectar-lo.

Alistair, activista trans de 29 anys

L'Alistair (AL) és activista trans des de fa dos anys. Té molta implicació en diferents col·lectius, com ara l'Observatori Contra l'Homofòbia (OCH).

Experiències personals

13'22"

AL1: "Mi primer referente fue Carmen de Mairena, en mi época no conocía a nadie más. En muchas ocasiones es un es que no sé qué me pasa, como no sabes ponerle un nombre, no sabe mucho cómo gestionarse, al final se cierra en banda, no sabe explicarse. Entonces la sociedad, los padres los cierran en banda. No es sólo que tengan referentes sino explicarle porque es un referente".

L'Alistair ens parla de la falta de referents que va tenir durant la seva escolarització i de la necessitat d'**oferir als infants referents positius**. A més, també destaca la **falta d'informació** que tenen molts infants, fet que els fa sentir-se confosos, no acabar d'entendre què els passa, pensar que són els únics que se senten d'aquesta manera...

El paper de les mestres

11'25"

AL2: "En toda mi educación nunca me hablaron de transexualidad. Nunca me dieron este tipo de información. Incluso era bastante limitado el asunto sexual, las clases de sexualidad mismas, ya eran bastante pobres. Es lo típico del plátano y el condón y poco más, hablar de ETS. Antes la educación estaba bastante más cerrada. Nos enseñábamos entre nosotros".

12'14"

AL3: "Normalizarlo para todos es un deber, por así decirlo. Porque sí que hay mucha gente que lo pasa muy mal, ya desde niños. Hablarles libremente sobre estos temas sería algo necesario".

En els últims dos fragments, l'Alistair reflexiona sobre la necessitat de **donar informació, eines i recursos als infants**, per tal que puguin **conèixer totes les realitats existents**, i que aquestes siguin normalitzades i no es vegin com quelcom aliè i diferent. En el seu cas, no va rebre aquesta educació i es lamenta que tot el que va aprendre va ser entre amics i mai per part d'expertes o professionals sobre el tema.

16'

AL4: "Para empezar, a trabajo personal, aceptarme. Es lo que soy, no me tengo que encerrar. Y segundo, libremente decirlo, actuar como soy, punto, más allá de lo que la gente ve. No dejar que la gente vea lo que ve, sino que me vea a mí. No, mira, mi nombre no es tal, es otro. Mira, si no te importa prefiero que me trates en masculino. Y simplemente actuar sin vergüenza".

L'Alistair ens explica què hauria canviat si pogués tornar enrere: hagués alçat la seva veu. A ell li va faltar aquest espai segur, durant la seva escolarització no li van **oferir espais amables i segurs** on poder expressar-se lliurement, on poder parlar dels seus sentiments, les seves necessitats... Com ell, molts infants reprimeixen la seva manera de

ser o actuar per por de ser jutjats o per falta d'espais i moments per compartir amb la resta de companyes i companys.

17'25"

AL5: "Es difícil, estamos muy socializados en ese sentido, si vemos a un cuerpo masculino lo tratamos en masculino. Me ha pasado que, a veces, alguna persona se ha confundido y me ha tratado en femenino y se excusan mucho y se sienten mal. Que dices, no pasa nada. Es quitarle el miedo a la otra persona, en este caso el profesorado. Si os equivocáis, os equivocáis. Simplemente comunicación, que haya comunicación por las dos bandas. Hay un miedo generalizado a equivocarse, a hacer preguntas..."

Moltes vegades, les persones no actuem per por a fer-ho malament, a equivocar-nos... En aquest fragment, l'Alistair anima a totes les persones, especialment al professorat, a **no tenir por a equivocar-se**.

19'28"

AL6: "Hay que evitar encasillar. Hay chicos, chicas o chiques que directamente no saben lo que son, lo que sienten o, simplemente, no se definen. En el caso del género fluido, hoy me siento chica, mañana me siento chico, a veces se comete el error de presionar a la persona, bueno pero entonces, ¿cómo te trato, como chico como chica o qué? Esa presión, el encasillar en un género, estaría bien evitarlo. Buscar una alternativa al masculino o femenino. A veces ni siquiera la persona que se está formando sabe bien bien cómo quiere que le traten, o no se siente cómodo con ninguno de los dos. Hay gente que directamente te dice que le trates en neutro, en chique. Porque las otras palabras no le definen. No sé si el género neutro es del todo correcto pero al final lo importante es que todo el mundo se sienta cómodo"

Segons ell, és important **no encasellar els infants, no etiquetar-los**, ja que els sentiments o identitat dels infants poden anar fluctuant, no són fixes i hem de **donar l'espai perquè els alumnes expressin com volen ser tractats en cada moment**. Relacionat amb això,

l'Alistair remarca la importància del **llenguatge inclusiu**, d'utilitzar termes genèrics, evitar els binarismes i, en tot cas, intentar utilitzar el llenguatge neutre encara que sigui difícil. Com ell diu, l'important és que tothom se senti còmode amb el llenguatge que s'està utilitzant.

21'45"

AL7: "Hay muchos recursos en Internet, de asociaciones trans, colectivos... Por ejemplo hay un vídeo en Youtube que lo explica con dibujos, muy fácil y muy completo. Ese tipo de vídeos tan sencillo da muchas ideas a personas que se están formando. Yo creo que es necesario, quizás ya no como asignatura en sí misma pero sí de manera transversal, que se vaya trabajando".

L'Alistair destaca la **gran varietat de recursos que podem trobar on-line**. A més a més, podem obtenir molta **informació de les associacions, col·lectius, activistes...** No cal ser unes expertes en el tema, però si tenir ganes d'explorar i d'aprendre. Tant podem utilitzar aquests recursos que trobem a internet com d'altres, però parlar del gènere en educació és molt important, tal com diu ell, **de manera transversal**, en el dia a dia a l'escola. No té sentit treballar-ho a una sola assignatura i que la resta del dia ens n'oblidem. Ha d'estar present sempre, en el dia a dia. Al final és una manera de fer i pensar que, si realment la incloem, acaba assumint-se de manera natural.

32'40"

AL8: "A lo mejor conoce a alguien más adelante, y podemos ayudar a que entienda qué es lo que siente aquella persona. Aunque tú no lo seas, pero quién sabe el día de mañana. No es sólo bueno para la persona que tiene que hacer el cambio".

Amb aquesta afirmació, l'Alistair exposa que rebre educació sobre el gènere a l'escola no és només important si ens trobem amb alguna menor trans, sinó que és **necessari per tots els infants**. No cal tenir un infant trans a l'aula, perquè és una realitat que va més enllà de l'escola. Et pots trobar veïns, dependents d'una botiga, amics del germà gran, el

cosí, el presentador de les notícies... Encara que sigui una realitat no present a l'aula, està **present en el dia a dia dels infants**.

45'03"

AL9: "La educación es muy importante, desde bien pequeños, para abrir las mentes y para que puedan incluso entenderse a sí mismos. No creo que haya una edad concreta para empezar a hablar de género, pero sí se puede empezar a abrir un camino, como os sentís, qué pensáis de vosotros, a trabajar la autoestima, el respeto... Desde pequeño el niño ya se siente feo, ya se compara con los demás, ya se siente más guapo, es el empezar a preguntarles, cómo se sienten, cómo están consigo mismos".

De nou, l'Alistair destaca la **importància de l'educació des que són petits**, no només parlant del tema sinó creant espais segurs per expressar-se i treballar l'autoestima, el respecte, l'autoconeixement... Com ell diu, des de petits comencen a sentir-se malament amb ells mateixos i hem d'assegurar-nos que aprenguin a valorar-se.

La formació del professorat

50'04"

AL10: "Hay que tener herramientas desde el colegio, porque es donde pasamos la mayor parte del tiempo. Por eso es importante que el profesorado esté muy formado y documentado. Educarse en género, en las medidas, los pasos a seguir, el proceso, hablar con los padres..."

L'Alistair ens remarca la **importància de l'educació a l'escola**, ja que és el lloc on els infants passen la major part del seu dia. Per això, **cal que el professorat tingui la formació i els recursos necessaris** per afrontar-ho des de l'escola.

Com ha de ser una bona mestra?

29'20"

AL11: "Simplemente expresarle siempre a los niños que se sientan confiados en expresar cualquier cosa que sientan, cualquier duda de cualquier aspecto, de ser un consejero para ellos, el espacio seguro, demostrarles que contigo tienen un espacio seguro, podéis consultarme cualquier duda que tengáis, cualquier problema, de lo que sea".

34'54"

AL12: "He tenido la suerte de encontrarme con profesores, más allá de algún caso, que siempre han sido muy familiares y muy dispuestos a escuchar al alumno dentro y fuera del horario laboral. Podría decir que todos me han marcado para bien, todos han sabido escuchar, han sabido estar con cada caso. Nunca he vivido que un profesor me juzgara".

36'13"

AL13: "De hecho a veces incluso dejábamos de hacer clase si había algún problema y tratábamos el problema entre todos. Es decir, vamos a hablar de algo que realmente importa, está habiendo un problema, vamos a hablar de ese problema y vamos a solucionarlo".

Pel que fa a les i els mestres, l'Alistair en destaca la seva personalitat: **persones properes i familiars**, sempre **disposades a ajudar, escoltar i acompanyar els infants**, d'oferir espais segurs i que **anteposaven el treball de les emocions i les cures als continguts**. Com ell diu, no tenien cap problema en aturar una classe si hi havia algun conflicte, per tal de resoldre'l en el moment i evitar que anés a més.

La relació família-escola

23'32"

AL14: “Yo creo que el lenguaje es una de las bases. Pero no sólo en educación, en la escuela, sino también en los padres. Depende del caso te encontrarás con que incluso los padres te pueden poner una queja. Puedes tener un problema tú como profesional. Luego están los padres que les falta información, entonces esa falta de información les da miedo... Que los padres puedan llegar a entenderlo hace que el camino para la criatura sea muchísimo mejor, porque los padres son conscientes, entonces también le ayudan. Necesitamos formación para todo el mundo, para que el pequeño sepa identificarse, sepa que no está encasillado y que puede evolucionar, que aunque ahora crea o sienta una cosa más adelante puede cambiar ese sentimiento, no es algo que se defina y sea para siempre. Y evidentemente eso tienen que saberlo también los padres, está bien facilitarles la información si no la tienen”.

25'50"

AL15: “Hay muchos casos diferentes. Conozco gente que sus padres los han apoyado desde el principio y casos que los han echado de casa incluso”.

Pel que fa a la relació amb les famílies, l'Alistair ens exposa diferents situacions. Tant ens podem trobar amb famílies molt obertes i que recolzin els seus fills i filles des del primer moment, com amb famílies que els rebutgen. La feina dels docents no és jutjar les famílies, sinó **intentar ser properes, posar-nos sempre a la seva disposició i acompanyar la família i, sobretot l'infant**, sigui quin sigui el cas.

El camí de la descoberta personal

4'55"

AL16: “Siempre que había un poco más de libertad sí que lo expresaba. Por ejemplo, cuando jugábamos en el patio, yo tengo conciencia de lo que era mi condición desde los cinco añitos, recuerdo ya empezar a comentarlo. Entonces,

ya desde el parvulario, jugando por ejemplo a papás y mamás, yo siempre tenía que ser un chico, esa era mi decisión, nunca era la mamá, la hermana, la hija, siempre era el papá, el hermano o el hijo, lo que fuera pero siempre en masculino. Era mi único momento en el que podía ser quien era, más allá de las condiciones que se me habían impuesto”.

8’55”

AL17: “Antes del cambio no tuve problemas porque nunca me he sentido con la libertad de decirlo. Sólo en el momento del juego, que era un poco como vamos a inventarnos quien somos. Entonces nadie te va a juzgar por decir que eres un chico, porque estás haciendo teatro, estás actuando”.

9’42”

AL18: “Pues hago de chico o hago de perro. Había muchos chicos y claro, ellos no van a hacer de chica. Pues ese día jugué como perro toda la jornada de patio. Era con tal de no ser chica. Tampoco lo pensaba como algo más, simplemente jugaba”.

En aquests últims fragments, l’Alistair ens parla de la **importància del joc**. Ho descriu com un moment molt lliure, en el qual podia triar qui ser sense ser jutjat per ningú, un **moment d’exploració i descoberta personal**. A més a més, també ens explica que durant la seva escolarització no va expressar com se sentia, no va trobar l’espai per fer-ho. Era només en els moments de joc quan es deixava veure com era realment.

39’01”

AL19: “Claro, mentalmente es una presión que se le está metiendo. Si no es algo que decide la persona, es como que ah bueno, pues si ya sabes que quieres cambiar y tal pues cambia ya. Es una presión, quizás todavía está confuso, tiene que salir totalmente de la persona. Hay gente que a lo mejor no quiere cambiarse para nada. Me gusta mi cuerpo, pero trátame como tal, porque tenga un cuerpo masculino, pero no soy hombre, no me trates así, me gustaría que me trates como mujer, pero me gusta mi barba, me gusta mi pene, me gusta mi cuerpo y

no quiero cambiarlo. Hay muchísimos chicos y chicas trans que no se operan porque están a gusto con sus cuerpos. La sociedad es quien tiene que aceptarlo, bueno es que ni siquiera tendrían que aceptarlo, es una realidad, simplemente son y punto. No necesitamos la aprobación de nadie”.

Com ell diu, la societat no ha d'acceptar res i, per tant, l'escola tampoc. És una realitat i s'han d'oferir els espais perquè els infants puguin **explorar i decidir com se senten més còmodes, sense pressionar-los** ni intentar que encaixin en els models establerts. L'Alistair destaca que és important que cadascú se senti còmode amb el seu cos, i que ningú pot jutjar-ho.

40'17”

AL20: “Sí que es verdad que si la persona lo tiene muy claro, pero que sea capaz de tomar su propia decisión. A lo mejor cuando son pequeños puede que sea muy pronto, porque también es eso, están experimentando, están conociéndose, y lo digo desde el caso que yo lo tenía súper claro desde los cinco o seis años, que era algo que era sí o sí. Pero hay mucha gente que tiene la duda. Es muy difícil tenerlo claro, pero es estudiar el caso. Cada persona es diferente”.

Segons l'Alistair, **cada persona és diferent i cada experiència és diferent**. Per tant, cal deixar l'espai perquè els infants experimentin i s'expressin lliurement, sense pressionar-los. És important que no els forcem a identificar-se o definir-se, sinó deixar-los ser lliurement, que siguin ells els que dictin el ritme del seu camí.

Conchi, mestra de 3r de primària

La Conchi (C) és mestra de primària, d'una escola concertada de tres línies. Va ser la tutora de l'Alba quan va començar el trànsit, a tercer de primària.

El paper de les mestres

15'00”

C1: “Cuando vino a 3r todavía era Manuel, pero evidentemente Manuel no se veía por ningún sitio. Después del cambio, luego fue ella la que nos lo explicó a

toda la clase. Yo hablé con ella, bueno con la madre y le dije bueno a ver, queréis que lo explique yo o queréis que lo explique Alba. Y lo hicimos en un fin de semana. Le dije lo que decidáis tú me lo dices entonces yo empiezo la clase el lunes de una manera o la empiezo de otra. Claro, no es lo mismo que lo explique yo a que lo quiera explicar ella. Y no no, ella hizo una carta y lo explicó súper bien, que ella no se sentía un niño, que físicamente era un niño pero que ella nunca se había sentido un niño, que ella se sentía una niña. Entonces se lo explicó a la clase y les dijo que ella lo único que quería era que la respetaran. Y ya está, que había elegido como nombre Alba”.

16’34”

C2: “La verdad es que en clase nos lo explicó súper bien, nos trajo la carta y fue súper rápido. Todo el mundo lo sabía. En la clase todo el mundo lo sabía, osea, nadie dudaba de que fuera una niña”

En aquests fragments, la Conchi ens parla de com l’Alba va fer el trànsit. Tal com explica, va ser la mateixa Alba qui va comunicar als altres infants el seu canvi de nom. El seu paper va ser d’acompanyant, va saber **escoltar i respectar les necessitats i preferències** de l’Alba, **deixant l’espai que ella necessitava per expressar-se**, i acompanyant-la en tot moment. Com ella demostra, **cal respectar els ritmes dels infants**, que siguin ells mateixos els que es van definint sols, que siguin ells qui marquin el ritme, no cal pressionar-los. També expressa la necessitat d’**empoderar els infants**, per tal que siguin ells mateixos els que preguin les seves pròpies decisions i puguin explorar lliurement la seva identitat, com s’expressen al món... Com diu la mestra, les companyes de l’Alba no es van sorprendre, ja que convivia amb ella cada dia i la coneixien molt bé.

17’

C3: “El primer día empezaron con Alba, y yo creo que entre el primer y el segundo día nadie más volvió a llamarla Manuel. Osea, fue increíble, la verdad es que fue súper rápido. Entonces bueno, yo también hablé con la madre en ese momento y le dije a ver, yo entiendo que si ahora ella ya se llama Alba, el tema de que lleve uniforme de chico es un poco incongruente. Entonces habló con Loli (la directora)

y Loli le dijo que sí, que claro, que si se llamaba Alba ella podía ir con falda. Al día siguiente ella venía con el uniforme de chica. Ya nunca más se la volvió a llamar Manuel en la clase”.

25’08”

C4: “Cuando ya empezamos a trabajarlo la verdad es que muy bien, todo el mundo lo entendía en la clase y ningún problema. Una vez que hizo el cambio empezamos a trabajarlo. La verdad es que yo creo que costó poco trabajarlo por eso, porque yo creo que ya le tenían un respeto en la clase, que era lo que pedía ella, que la respetaran con su sexualidad y enseguida los demás, es que no tuvimos tampoco demasiadas cosas, ella lo explicó súper bien, los demás se quedaron muy bueno, pues vale, pues sí. Ya nos los esperábamos. Entonces yo no lo trabajé demasiado más. No hizo mucha falta, ya te digo que a los dos días le llamaban Alba, es que no se equivocaban, es que yo no volví a sentir Manuel. Fue muy rápido. Que supongo que no pasará igual en todas las clases”.

En aquest cas, la recepció per part de la resta d’alumnes va ser molt bona, la bona gestió de l’aula va fer que tothom entengués el que l’Alba els havia explicat i no van tenir cap problema en **fer servir el nou nom i tractar-la en femení**. A més, observem que per l’Alba va ser molt important poder utilitzar l’uniforme assignat a les noies, ja que fins el moment no ho havia pogut fer.

20’23”

C5: “Lo empezamos a trabajar porque cuando vimos el tema dijimos esto hay que trabajarlo ya, porque claro cuando ella, además se cambiaba en el vestuario de las niñas, osea cuando era la hora de educación física no se cambiaba con los niños, se cambiaba con las niñas. Porque claro, decía qué pinta ahora que ya es una chica con falda cambiarse en el vestuario de los niños, que vaya al lavabo de niños y no vaya al lavabo de niñas. Si lo hacemos tiene que ser con todas las consecuencias. Si la llamamos Alba, es Alba. Ya no podemos hacer que Alba vaya a los sitios de los niños”.

La Conchi ens parla del problema dels **lavabos i els vestuaris binaris**. L'Alba se sentia incòmoda abans de fer el trànsit, ja que no s'identificava amb els lavabos que feia servir. Un cop va començar a portar l'uniforme de nena i a ser tractada com a tal va haver de canviar de lavabo i de vestuari. Després d'aquest canvi, la mestra ens explica que va caldre treballar-ho a classe, ja que és una situació poc usual.

27'22"

C6: "Ella se sintió súper cómoda cuando le dijeron que se podía cambiar con las niñas. El hecho de cambiarse con las niñas, de ir al lavabo de las niñas, de no tener que estar allí con los niños. Eso yo pienso que es lo que a ella, el hecho de poder llevar una falda, que llevaba toda la vida deseando, porque ella en su casa iba con faldas, pero claro, y a lo mejor hasta por la calle, ¿no? Pero en el colegio tenía como esa necesidad, de ser ella, de llevar la falda, de identificarse, de decir yo soy una niña. Entonces bueno, como todo eso lo hicimos de seguida, porque en la misma semana que ella lo dijo ya hicimos todo, nos tiramos de cabeza a la piscina, pues venga, va, todo para adelante, pues yo creo que ella se sintió cómoda desde el primer día. Ya sentir que yo la llamaba Alba o que los compañeros la llamaban Alba eso a ella ya le dio esa vida de me lo reconocen, reconocen que soy una niña".

En aquest fragment, la mestra reitera la il·lusió de l'Alba per poder portar faldilla, ja que vestia així a casa seva però a l'escola havia de portar l'uniforme assignat als nens, amb pantalons. Veiem que durant tot el fragment es parla des d'una visió binària, i que no és fins el moment que l'Alba decideix fer el canvi que es tenen en compte les seves necessitats: **utilitzar el lavabo i els vestuaris de les nenes, portar faldilla...** Com diu la Conchi, el trànsit va ser molt ràpid, tal com l'Alba volia, i ella es va sentir molt més còmoda des d'aquest moment.

30'28"

C7: "Ahora que no está Alba no estamos trabajando sobre el tema específicamente. Estamos trabajando muchos las palabras positivas, de que hablen positivamente, de cuidar el lenguaje, y yo creo que también si cuidas el

lenguaje y les das unos valores, como que también, en si el hecho no lo hemos trabajado, supongo que lo tendríamos que trabajar más, que si dijéramos hemos tenido un caso único, pues ya está, ya lo hemos pasado y ya nos olvidamos, pero bueno, yo creo que hay muchísima gente que es igual, no sólo trans sino gays, lesbianas... es igual, ¿no? Entonces tratar el lenguaje de manera positiva yo creo que es importante, de no herir a la gente, eso sí que lo intentamos tratar, el hablarse bien, el respeto. Entonces yo creo que también con el respeto, pero el tema en sí, no lo hemos seguido tratando, el tema del género”.

31’53”

C8: “Yo creo que se tendría que seguir tratando el tema porque, a ver, a lo mejor... Tal vez en todas las etapas, pero cuando son un poco más grandes sobretodo, porque ya empiezan con esas palabrotas, esos insultos que yo creo que lo oyen mucho desde casa, el maricón, no sé qué... Entonces, yo creo que sí, que lo tendríamos que tratar antes. Lo que pasa es que bueno, yo pienso que lo hacemos cuando ya lo tenemos encima y ala, venga, pues ahora tenemos que hacerlo”.

En aquest fragment, la Conchi explica que un cop l’Alba va marxar de l’escola es va deixar de tractar directament el tema a les aules, així com es va deixar de treballar la diversitat sexual i de gènere. Segons ella, considera que seria necessari seguir fent aquest **treball encara que no hi hagi cap infant trans a l’escola**, ja que **no es tracta d’un cas únic al món**, sinó que hi ha moltíssima diversitat i els infants tenen dret a conèixer-la. Tot i això, explica que només **ho treballen un cop es troben en la situació**, que esperen fins a aquest moment i no ho fan abans. Tot i això, sí que remarca que fan un **treball específic sobre el respecte, el llenguatge i els valors**, ja que consideren que és molt important fer servir un llenguatge i vocabulari positiu, per parlar des del respecte i, consegüentment, respectar la diversitat.

34’46”

C9: “Hay gente para todo. Yo pienso que esto es algo que cada vez lo tenemos más y lo tenemos más cerca. Llega un punto que yo creo que hay que normalizarlo. ¿Qué es lo normal? ¿Que seas trans, que seas heterosexual, que

seas homosexual? Lo normal es que todos hagan lo que les apetezca, que cada uno haga su vida y que nadie se meta con ellos. Entonces yo pienso que costará mucho eh, todavía. Yo creo que todavía hay gente joven que son intolerables, que no lo aceptan. Yo creo que costará muchísimo. Pero que lo tenemos que trabajar más, también”.

37’31”

C10: “Vamos a explicarlo un poquito en la clase, que es normal, hablamos de que todos somos iguales, todos somos diferentes, nos tenemos que aceptar como somos, a ese nivel sí que lo tratamos. También hemos trabajado que el género no influye en los trabajos que podamos realizar, en los gustos, las aficiones, eso también sí que lo hemos trabajado”.

La Conchi reflexiona sobre la normalitat, sobre **què vol dir ser normal**. Segons ella, **és normal que tothom faci el que vulgui i sigui com vulgui**. No cal remarcar les realitats no normatives, perquè així estàs tractant-les com alguna cosa diferent, sinó que cal **normalitzar-ho**. Com ella pensa, serà difícil però cal entendre que cada vegada les realitats no normatives són més visibles i cal normalitzar-les, i que cal treballar-ho més a l’aula. A més, és important que els infants entenguin que **el seu gènere no determina els seus gustos, aficions, personalitat...**

La formació del professorat

21’07”

C11: “Luego vinieron a asesorarnos, creo que fue de Chrisallys, y nos dieron una charla a todos, porque en principio era un tema que, como no nos había pasado nunca, era el primer caso así que teníamos. Íbamos muy perdidos, de qué manera tratarlo, cómo hacerlo, y bueno, nos vinieron a dar una clase y bien. Y el año pasado nos dieron también una charla, eran una asociación de padres y hablaron un poco de los géneros, que yo me enteré en aquel momento, tampoco no tenía ni idea de masculino, femenino, trans y género neutro, género fluido, no sé qué, tal. Te ponen ejemplos y bueno nos lo estuvieron explicando. Pero hasta que no

tuvimos a Alba, no lo habíamos hablado nunca, el que lo fue teniendo lo fue llevando como pudo y bueno, pues a mi me tocó el cambio, pero así en plan, a ver cómo lo hacemos, leyendo, porque luego dices, bueno pues me han encontrado un libro, buscando información en internet y bueno te vas enterando un poquito de las cosas y vas haciendo como buenamente puedes”.

La mestra ens explica que no va ser fins després del trànsit de l'Alba que una associació va fer un **curs de formació** per a totes les mestres. Segons ella, abans no coneixia res sobre el tema, i estava molt perduda sobre com actuar i com tractar-ho a l'escola, **no tenia prou recursos**. Va ser ella mateixa la que va haver d'informar-se, buscar informació per internet, llibres... Tot i això, existeixen moltes **associacions** que ofereixen formacions, **cursos del Departament, persones expertes, activistes**... Va ser gràcies a aquestes formacions que va poder aprendre'n més i saber-ne prou com per poder acompanyar l'Alba i ajudar-la quan aquesta la necessitava.

22'23”

C12: “Más que nada por el tema de tratar, cuando llegan a quinto y sexto, el aparato reproductor, porque claro, ahora cambian el nombre, ya no es aparato reproductor femenino sino que es aparato gestante. Han cambiado los nombres para que no sea masculino ni femenino, sino que sea un poco adecuado a eso y bueno, el tema de niños y niñas, el hablar un poco más neutro, todos estos temas, ¿no?”.

Cal tenir en compte que els conceptes poden anar canviant i que cal **formació constant per anar-nos adaptant a les noves realitats**, no només formació per part de la tutora sinó de tot el professorat, ja que s'ha de treballar de manera transversal. Com diu la Conchi, per exemple, ja no diem aparell reproductor femení sinó que diem aparell reproductor gestant. És necessari tenir en compte allò que ensenyem i com ho ensenyem, per ser inclusives i no excloure cap realitat. També fa referència al **llenguatge inclusiu**, ja que és necessari que cuidem molt el llenguatge que fem servir amb els infants.

La relació família-escola

23'45"

C13: "Yo con la madre tuve bastantes charlas, entonces la madre me lo explicó súper bien, osea ella también me mandaba artículos, libros... Entonces ella enseguida, bueno yo creo que también congeniamos mucho y ya te digo, ella es la que me mantenía ahí al día, de cómo iba, de lo que iba pasando, de lo que le iban informando a ella. La verdad es que en ese sentido, fuimos aprendiendo sobre la marcha".

En aquest cas, la **implicació de la mare** era absoluta, i va ser ella la que va informar la mestra sobre tot. Segons la Conchi, **la relació amb la mare va ser molt bona**, tenien moltes reunions i s'ajudaven l'una a l'altra, anaven investigant juntes i van fer un bon equip. Aquesta bona relació les va portar a cooperar molt i a acompanyar de la millor manera possible l'Alba.

El camí de la descoberta personal

19'17"

C14: "Empezó a ser un poco más ella. Se dejó ir. Aquí estoy yo, ahora tenéis que ver que soy una niña. Y un poco eso sí que lo hizo. Eh, que yo ya soy una niña, que ya estoy aquí".

En aquest fragment, la mestra ens explica que quan l'Alba va fer el trànsit **va començar a ser ella mateixa**. El fet d'haver-la escoltat i haver respectat les seves necessitats van fer que ella es pogués sentir millor i pogués començar a **mostrar-se al món com realment era**. Des de l'escola se li va oferir aquest espai.

Alba, noia trans de 13 anys

L'Alba (AB) és una noia trans de 13 anys que va començar el trànsit quan anava a 3r de primària. Actualment està cursant primer d'ESO.

Experiències personals

Entrevistadora (E): ¿Qué significó para ti hacer el tránsito?

AB1: “Pues ser más feliz, más contenta conmigo misma”.

E: ¿Te sentiste apoyada por los profesores, tus compañeros y compañeras?

AB2: “Sí”.

E: ¿Por todos los profesores?

AB3: “Mmm, algunos no, pero otros sí”.

E: ¿Cómo te sentías en clase antes, durante y después del tránsito?

AB4: “Antes mal, porque me hacían bullying. Durante pues, bien, normal. Y después pues, ¡genial!”.

A les preguntes anteriors, l'Alba ens parla de la seva experiència personal durant el trànsit, a tercer de primària. Quan va poder fer el trànsit es va sentir **molt feliç i contenta amb ella mateixa** i va sentir-se **acompanyada per totes les mestres**, amb alguna excepció.

Com ha de ser una bona mestra?

E: Piensa en algún profe que te gustara mucho de la primaria. ¿Cómo era y por qué has pensando en ella?

AB5: “Conchita. Era maja, agradable, divertida. He pensado en ella porque es la que me ayudó a hacer el tránsito”.

L'Alba recorda la mestra que **la va acompanyar durant el trànsit** a tercer, que era **agradable i divertida**.

El paper de les mestres

E: Alguna vez algún profesor te ha tratado de alguna manera o ha hecho algo que no te haya hecho sentir bien?

AB6: "Sí".

E: ¿Qué te hizo? ¿Quieres contarlo?

AB7: "Pues... No. No sé... No, mejor no.

E: ¿Qué le dirías a un profesor que tendría que evitar para que las personas como tú no se sientan así?

AB8: "Insultarle o decirle cosas que no es él. Y que les respete".

E: Si pudieras volver a tercero, ¿cambiarías algo?

AB9: "No".

E: ¿Tienes buenos recuerdos?

AB10: "Sí".

En aquestes últimes preguntes, l'Alba reconeix que **no es va sentir còmode amb les accions d'algunes mestres**, però prefereix no compartir-ho. Com ella diu, és necessari que les mestres **respectin les seves alumnes** i les tractin com elles se senten. Finalment, l'Alba ens diu que té bons records d'aquell curs.

Entrevista Laura, mare de l'Alba

La Laura (L) és la mare de l'Alba. Des del primer moment va donar suport a la seva filla i l'ha acompanyat sempre. Durant tot aquest temps s'ha format molt, i ara imparteix cursos per a mestres i escoles. A més, forma part de diverses associacions, com Chrysallis o l'associació LGTB+ Terrassa.

El paper de les mestres

Entrevistadora (E): ¿Cómo fue el tránsito de Alba? ¿Cómo te ayudó la escuela durante el tránsito? ¿Te sentiste acompañada?

L1: “Nosotras llegamos aquí a Barcelona en P5 y siempre sabía que algo le pasaba, lo que no tenía era la palabra, la etiqueta con qué nombrarla. Sí que el colegio en infantil me ayudaron muchísimo, porque la dejaron ser como ella quería, vestirse como quería, ella estaba súper feliz. Aún así ella todavía no había hecho el tránsito, ni de hecho yo sabía que era una persona transexual. Me sentí acompañada en esa época muchísimo, la verdad es que sí. El problema fue cuando pasó a primaria, que allí fue cuando tuvimos el cambio. Nadie informó de que Alba se sentía de una manera diferente. Yo no tenía ni idea de los pasos que tenía que seguir, no había información ninguna, tampoco había colectivo de menores todavía y sí que fue un poquito duro ese camino. Hasta que llegó a tercero de primaria”.

A la pregunta anterior, la Laura explica la seva experiència i remarca que es va sentir molt acompanyada a infantil, ja que les mestres **van deixar que l’Alba fos com ella volia ser**. En canvi, explica que va ser molt més difícil a primària per la **falta d’informació i referents**, ja que no sabien quin camí seguir ni a qui demanar ajuda o suport.

E: Durante su escolarización, ¿cómo son los profesores que más han acompañado a Alba? ¿Qué los diferencia del resto?

L2: “El principio fue duro. Había profesores que no entendían nada, lo que hacían era castigarla. Yo intentaba explicarles que yo no sabía tampoco qué es lo que pasaba pero que ella se sentía diferente y que lo único que les pedía a ese profesorado era que la dejaran ser como ella se sentía, que la dejaran ser libre, que mientras no faltara el respeto al resto, que no había ningún problema. En este caso, no me aceptaron, entonces sí que se ocultaron muchas acciones que se hicieron en el cole, en el patio. Y bueno, creo que esa época se quedó atrás”.

La Laura explica que algunes mestres no ho van entendre. En aquell moment, només reclamava que la deixessin ser com ella volia mentre que no faltés el respecte a cap altre company o companya, però tot això hi va haver molta **incomprensió per part del professorat**, que va comportar algunes accions negatives.

La relació família-escola

L3: “Tuvimos la gran suerte después de tener unos profesores maravillosos, que cuando Alba empezó tercero tuvo una profesora que significó muchísimo para nosotras, le dejó sentirse como era. Tampoco teníamos ni idea de como hacerlo, pero con su cariño y su amor, nos pusimos en contacto, la dirección también me apoyó muchísimo en ese momento, y entonces hizo un tránsito súper bonito y feliz. La verdad es que a partir de ese momento no hemos tenido mayores problemas, bueno algunas anécdotas así un poquillo... pero sin importancia. Sí que es verdad que a Alba le ha marcado esos primeros años de primaria, lo ha trabajado y lo sigue trabajando, pero bueno, el resentimiento sigue teniéndolo, la verdad”.

A tercer es va produir un canvi gran, es van sentir molt **acompanyades per la tutora** i va deixar que l'Alba fos com ella volia ser. Tot i la falta d'informació i coneixements, la **cooperació entre la tutora i la mare** va ser molt important. A més, des d'aleshores les experiències de l'Alba amb les noves mestres han estat molt positives, tot i que remarca que segueix tenint molt **ressentiment per com algunes mestres van tractar-la**.

La formació del professorat

E: ¿Crees que los docentes reciben suficiente formación? ¿Por qué crees qué es importante?

L4: “Pues no. Debería de ser obligatorio, para eso estamos luchando. Pero no reciben, no saben cómo tienen que hacerlo, porque como no es obligatorio no todos los docentes lo hacen. Creo que es muy importante porque, no es solamente por Alba, sino porque Alba no es única en el mundo, hay muchas Albas, los niños van subiendo y tendrán los mismos problemas si no hay un profesor

adecuado. Es muy importante que las criaturas cuando están en el colegio, que es donde pasan muchísimas horas en el día, estén protegidos y una forma de tener esa protección estas personas es la formación y como tienen que actuar los profesores”.

Segons la Laura, **les docents no reben la formació necessària**, que considera que hauria de ser **obligatòria per a tothom**. Remarca que **el cas de la seva filla no és únic**, sinó que existeixen moltes persones amb situacions molt similars, i cal que les mestres estiguin preparades davant d'això, ja que l'escola és l'espai on els infants passen la major part del dia.

E: ¿Qué otros factores crees que tendrían que cambiar en el profesorado y la escuela actualmente?

L5: “Pues muchísimas cosas. Deberían de cambiar los libros de texto, deberían de cambiar las formas de educar en un binarismo, que no solamente existe el hombre y la mujer, o existe solamente el hombre con pene y la mujer con vulva, no solamente existe el género el y la, sino que también hay muchas eles, o elles, y esas personas están muy invisibilizadas”.

E:¿Qué prácticas/acciones habría que evitar sí o sí en el día a día en una clase o escuela?

L6: “En el día a día, intentar educar a todas las criaturas en la igualdad y que hay muchos más géneros que el masculino y el femenino. Yo creo que eso es muy importante. A mí no me lo enseñaron y, bueno, con un poco de voluntad se aprende todo. Con lo cual, si se puede enseñar desde que son pequeños, pues sería mucho mejor, y más fácil. Sobre todo porque es un derecho, no es un capricho”.

A les dues últimes preguntes, la Laura reflexiona sobre tot allò que hauria de **canviar** a l'escola, com ara els **llibres de texts**, l'**educació en el binarisme**, el **llenguatge que es fa servir**... Remarca especialment la necessitat d'educar els infants perquè siguin

conscients que **el gènere no és un aspecte binari** i que va molt més enllà del que ens fan creure.

E: ¿Qué prácticas habría que promover para crear espacios más libres y seguros en el aula?

L7: “Yo creo que con la formación y con la información sería más que suficiente. El problema es que no lo hay”.

E: ¿Crees que es importante empezar a hablar de género, diversidad o transexualidad, aunque no haya ningún niño/a trans en la clase? ¿Por qué?

L8: “Lo importante no es que cuando haya una persona trans en ese colegio o en ese instituto se actúe, sino al final esto es educación. Y en la educación hay mucha diversidad también. Con lo cual esto debería enseñarse desde P3 o P4, prácticamente desde que empezamos”.

A les preguntes anteriors, torna a remarcar la importància de la **formació de les docents**. A més, planteja que **cal començar a tractar la diversitat sexual i de gènere des que els infants comencen a anar a l'escola**, i que no s'ha d'esperar a que hi hagi cap infant trans, ja que existeix molta diversitat i l'educació és clau en aquest sentit.